

עברית כשפה שניה לתלמידים דוברי ערבית נתוני תשע"ד

ממצאים ראשוניים

אייר תשע"ה, אפריל 2015

ראמ"ה: מדידה בשירות הלמידה

בית אבגד, ז'בוטינסקי 5, רמת גן, 5252006 - טלפון: 03-5205555, פקס: 03-5205509

דוא"ל: rama@education.gov.il, אתר: <http://rama.education.gov.il>

תוכן עניינים

6.....	1. רקע
7.....	1.1 המטרות הכלליות של הוראת העברית בבתי ספר דוברי ערבית
7.....	1.2 עקרונות הוראת העברית כשפה שנייה בבתי הספר דוברי ערבית
8.....	2. המחקר הנוכחי - עברית לדוברי ערבית בבית הספר היסודי
8.....	2.1 אוכלוסיית המחקר
8.....	2.2 המדגם
9.....	2.3 כלי המחקר
10.....	2.4 שיטת המחקר
11.....	2.5 המשתתפים במבחן בעברית ובשאלון לתלמיד
12.....	2.6 המשתתפים בשאלון למורה
13.....	3. הישגים בקרב כלל דוברי הערבית
13.....	3.1 הישגים במבחן בעברית
14.....	3.2 הישגים במבחן בעברית, לפי מגדר
16.....	3.3 הישגים במבחן בעברית, לפי רקע חברתי-כלכלי
18.....	4. הישגים במבחן בעברית במגזרים דוברי הערבית
18.....	4.1 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר
22.....	4.2 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ומגדר
23.....	4.3 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ורקע חברתי-כלכלי
26.....	4.4 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ולפי מחוז גיאוגרפי
28.....	4.5 הישגים במבחן בעברית, במגזר הערבי, לפי מחוז גיאוגרפי וסוג יישוב
30.....	5. הישגים במבחן בעברית, לפי נושאים
31.....	6. סיכום הממצאים מפרקי הישגים
32.....	7. לימודי השפה העברית - עמדות תלמידים
43.....	7.1 סיכום הממצאים מפרק עמדות תלמידים
44.....	8. מאפייני מורים
51.....	8.1 סיכום הממצאים מפרק מאפייני מורים
52.....	9. הוראת השפה העברית - עמדות מורים
62.....	9.1 סיכום הממצאים מפרק עמדות מורים

רשימת לוחות

- לוח 1: המשקל היחסי של כל חלק המבחן ובציון הכולל 10
- לוח 2: גודלי מדגם ואחוזי ההשבה בקרב כללי דוברי ערבית ולפי מגזר 11
- לוח 3: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים 13
- לוח 4: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגדר 15
- לוח 5: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי רקע חברתי-כלכלי 16
- לוח 6: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר 18
- לוח 7: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי מגדר 23
- לוח 8: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי רקע חברתי-כלכלי 25
- לוח 9: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי מחוז גיאוגרפי 27
- לוח 10: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים במגזר הערבי, לפי מחוז גיאוגרפי ולפי סוג יישוב 29
- לוח 11: התפלגות מורי העברית לפי מגדר ולפי מגזר 44
- לוח 12: התפלגות מורי העברית לפי היקף העסקה ולפי מגזר 45
- לוח 13: התפלגות מורי העברית לפי תפקידים ולפי מגזר 46
- לוח 14: התפלגות מורי העברית לפי השכלה ומגזר 47
- לוח 15: התפלגות מורי העברית לפי סוג תעודת הוראה ומגזר 48
- לוח 16: שיעורי המורים המדווחים על חשיפה לנושאים המקצועיים השונים בשנתיים האחרונות, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר 49
- לוח 17: שיעורי המורים המדווחים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושאים המקצועיים השונים, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר 50

רשימת תרשימים

- תרשים 1: התפלגות הציון הכולל במבחן 14
- תרשים 2: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגדר 15
- תרשים 3: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי רקע חברתי-כלכלי 17
- תרשים 4: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגזר 19
- תרשים 5: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הערבי 20
- תרשים 6: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הבודאי 20
- תרשים 7: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הדרוזי 21
- תרשים 8: התפלגות הציון הכולל במבחן לפי מגזרים 22
- תרשים 9: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגזר ולפי מגדר 23
- תרשים 10: ממוצע הציון הכולל, לפי מגזר ולפי רקע חברתי-כלכלי 25
- תרשים 11: ממוצע הציון הכולל, לפי מגזר ולפי מחוז גיאוגרפי 27
- תרשים 12: ממוצע הציון הכולל במגזר הערבי, לפי מחוז גיאוגרפי ולפי סוג יישוב 29
- תרשים 13: פערים בהישגים, בחלוקה לנושאים, בין תלמידים מהמגזר הערבי לבין תלמידים מהמגזר הבודאי והדרוזי, במונחי סטיות תקן 30
- תרשים 14: נתוני המדדים המסכמים בנושאים השונים על פי דיווחי תלמידים, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר 33
- תרשים 15: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית 35
- תרשים 16: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר 36
- תרשים 17: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית 38
- תרשים 18: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר 38
- תרשים 19: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית 40
- תרשים 20: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר 40
- תרשים 21: מסוגלות עצמית בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית 42
- תרשים 22: מסוגלות עצמית בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר 42
- תרשים 23: התפלגות מורי העברית לפי מגדר 44
- תרשים 24: התפלגות מורי העברית לפי היקף העסקה 45
- תרשים 25: התפלגות מורי העברית לפי תפקידים 46
- תרשים 26: התפלגות מורי העברית לפי השכלה 47
- תרשים 27: התפלגות מורי העברית לפי סוג תעודת הוראה 48
- תרשים 28: שיעורי המורים המדווחים על חשיפה לנושאים המקצועיים השונים בשנתיים האחרונות, כלל דוברי הערבית 49
- תרשים 29: שיעורי המורים המדווחים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושאים המקצועיים השונים, כלל דוברי הערבית 50
- תרשים 30: נתוני המדדים המסכמים בנושאים השונים על פי דיווחי מורים, כל דוברי הערבית ולפי מגזר 53
- תרשים 31: שימוש באמצעים טכנולוגיים בשיעורי עברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית 55

תרשים 32: שימוש באמצעים טכנולוגיים בשיעורי העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר	55
תרשים 33: שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית	57
תרשים 34: שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר	57
תרשים 35: טיפוח מיומנויות בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית	59
תרשים 36: מדד מסכם: טיפוח מיומנויות בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר	59
תרשים 37: קהילת מורים לומדת בית ספרית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית	61
תרשים 38: קהילת מורים לומדת בית ספרית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר	61

1. רקע

העברית היא השפה העיקרית והרווחת בישראל. בשפה זו מתנהלים רוב מוסדות המדינה, וגופים ציבוריים ופרטיים רבים עושים בה שימוש שוטף. זו השפה שבה מלמדים במוסדות להשכלה גבוהה, האוניברסיטאות וחלק גדול מהמכללות. מרבית כלי התקשורת הכתובה והאלקטרונית המרכזיים (רדיו, טלוויזיה, אינטרנט) הם בעברית וזו השפה הרווחת בחיי היומיום ברחוב, בשלטי חוצות, בקניונים ועוד. השליטה בשפה העברית היא אפוא תנאי הכרחי להשתלבות בחברה הישראלית, בחיי היום יום, במוסדות ההשכלה הגבוהה ובשוק העבודה. מובן מאליו שחשוב שכל אזרחי המדינה ישלטו היטב בעברית וירכשו מיומנויות אורייניות כגון קרוא וכתוב, הבנת הנשמע ויכולת לדבר ולתקשר בעברית.

עבור החברה דוברת הערבית השפה העברית היא במעמד של שפה שנייה. בניגוד לשפה זרה, שפה שנייה היא שפה שאליה נחשפים בסביבה הרחבה מחוץ לכותלי בית הספר והיישוב ובהקשרים מגוונים של החיים בחברה. בשל החשיבות של רכישת השפה ושל השליטה בה, מקצוע העברית הוא מקצוע חובה בבתי ספר דוברי ערבית. הוראתו מתחילה בכיתות ב' או ג', בהיקף של 4-5 שעות שבועיות, ונמשכת לאורך כל שנות הלימוד בבית הספר עד כיתה י"ב. כמו כן התלמידים חייבים להיבחן בבגרות במקצוע העברית (ההיקף הנדרש היה עד תשע"ד לפחות 2 יח"ל והחל מתשע"ה הוא 3 יחידות לימוד לכל הפחות).

במערכת החינוך קיים פיקוח נפרד על הוראת השפה העברית לתלמידים בבתי ספר דוברי ערבית במגזר הערבי והבדואי ובמגזר הדרוזי. כך, קיימות גם תכניות לימודים שונות במגזרים השונים המותאמות לצרכים השונים של כל מגזר (יצירות ספרותיות ייעודיות וכד'). תכנית הלימודים החדשה בעברית לבתי הספר הערביים פורסמה בשנת 2011 ([למעבר לפרסום לחץ כאן](#)). תכנית הלימודים של המגזר הדרוזי נמצאת בהליכי הכנה מתקדמים ותפורסם בקרוב, אולם קיימים מסמכים מקדימים התומכים זה כבר בהוראת תחום הדעת במגזרים אלו. יצוין עם זאת כי מגוון המסמכים הללו, המביאים לידי ביטוי את מדיניות המשרד בנוגע להוראת השפה העברית כשפה שנייה במגזרים השונים, נבנו על פי תפיסה דומה המדגישה את ההיבט התקשורתי של השפה.

1.1. המטרות הכלליות של הוראת העברית בבתי ספר דוברי ערבית

על-פי תכנית הלימודים לעברית כשפה שנייה בבתי הספר הערבים, אלה הן המטרות הכלליות של הוראה השפה (עמוד 8 בתכנית הלימודים):

- רכישת מיומנויות תקשורתיות בשפה העברית בכל ארבע אופנויות השפה: האזנה, דיבור, קריאה, כתיבה.
- בלשון הדיבור, יכולת להשתתף בשיחות מסוגים שונים, להשתתף בדיונים ולהביע דעה באינטראקציות חברתיות שונות ובנסיבות שונות, יכולת האזנה להרצאות ולדיונים ולשידורים באמצעי התקשורת.
- בלשון הכתובה, הבנה של טקסטים מסוגים ומסוגות שונים בתחומים מגוונים ויכולת הבעה בכתב למטרות שונות, בהקשרים שונים ולנמענים שונים.
- הכרת מבחר של ייצוגי התרבות שנוצרה ושווצרת בעברית, שירים ופזמונים, תכניות משודרות, עיתונות, עיון ומחקר, ספרות יפה, טקסטים מן המקורות היהודיים.
- התוודעות לחלקה של השפה העברית בתרבות היהודית לדורותיה ובהתחדשותה בדורות האחרונים ובמדינת ישראל.
- מודעות לקרבה ולקשרים בין הלשון הערבית ללשון העברית.
- פיתוח היכולת הרפקלטיבית של התלמידים על תהליך הרכישה של השפה העברית.
- פיתוח עצמאות, אוטונומיה ומוטיבציה להמשך לימוד ושכלול השפה העברית ולהעמקת ההיכרות עם היצירה התרבותית הכתובה.
- עידוד קריאת ספרות יפה להנאה.

1.2. עקרונות הוראת העברית כשפה שנייה בבתי הספר דוברי ערבית

מדיניות משרד החינוך בנושא הוראת השפה העברית כשפה שנייה נוגעת לארבע אופנויות השפה: כתיבה, דיבור, האזנה וקריאה. הוראתם אמורה לשלב תכנים הלקוחים מ"עולמות שיח" ומסוגות מגוונות. עולמות השיח עוסקים במגוון התכנים ובסוגי השיח שתלמידים נחשפים אליהם. הם מתייחסים למצבור התכנים (ידע, ערכים ותפיסות) ולדרכי ההבעה הלשוניות (דפוסי שיח) המשותפים לתחום ידע או לתחום עיסוק שבו מדובר. אלה הם עולמות השיח המוגדרים בתכניות: (1) תקשורת בין-אישית; (2) תקשורת המונים; (3) שיח עיוני; (4) ספרות. סוגות הטקסט מגוונות ומותאמות לעולמות השיח האלה: (1) טקסטים שמוסרים מידע ותיאורים; (2) טקסטים למטרות שכנוע (כמו פרסומות); (3) טקסטים למטרות הפעלה (כמו הנחיות והוראות); (4) טקסטים למטרות סיפור. הקניית הדקדוק נעשית בהדרגה תוך כדי החשיפה לטקסטים באופנויות השונות, מתוך דגש על הפונקציונאליות של המבנים השונים בהקשרים שבהם הם נלמדים. בתחום הקריאה מושם דגש על מיומנויות אלו: הבנת המשמעות הגלויה, הבנת המשמעות הסמויה, קישור ויישום של רעיונות ומידע והערכת התוכן של הטקסט.

2. המחקר הנוכחי - עברית לדוברי ערבית בבית הספר היסודי

מטרת המחקר הנוכחי היא להעריך את הוראת העברית בקרב דוברי ערבית בשלב של סיום בית הספר היסודי משני היבטים עיקריים – תוצרי הלמידה (הישגים לימודיים) וההקשר שבו מתקיימת הלמידה בבתי הספר. המחקר הועבר לראשונה בשנת הלימודים תשע"ד ויש כוונה להעבירו שוב בשנים הבאות כדי לאפשר מעקב לאורך זמן אחר מגמות שיפור בתחום דעת זה. בשלב זה, המחקר נועד לאפשר למקבלי החלטות (מטה משרד החינוך ומעצבי מדיניות בהוראת תחום הדעת) וגם לציבור הרחב לקבל תמונה ארצית ומגזרית בלבד ולא להעריך את בית הספר הבודד.

2.1 אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המטרה היא כלל התלמידים הלומדים בכיתות ו' בבתי ספר דוברי ערבית. מתוך אוכלוסיית המטרה נבנתה מסגרת הדגימה, וממנה נדגמו בתי הספר והכיתות שהשתתפו במחקר. מסגרת הדגימה כללה את בתי הספר דוברי הערבית מהפיקוח הממלכתי (ללא ערביי מזרח ירושלים), פרט לבתי ספר של החינוך המיוחד וכיתות חינוך מיוחד בבתי הספר הרגילים.

תלמידי כיתה ו' נבחרו לאוכלוסייה הנבדקת מתוך התפיסה כי לאחר שלוש וחצי שנות למידה קיימת תשתית שפתית טובה דיה של הבנה והבעה, כדי שאפשר יהיה לעמוד על איכותה. בה בעת, זוהי נקודת זמן מוקדמת דיה לצורך התערבויות פדגוגיות לשיפור ולצמצום פערים.

2.2 המדגם

המחקר הועבר בקרב מדגם מייצג של בתי ספר, תלמידים ומורים. מאחר שמטרת המחקר היא להעריך את הוראת השפה ברמה הארצית וברמות המגזריות ולא ברמה הבית ספרית, הרי שאין צורך להעריך את כלל בתי ספר ואפשר להסתפק במדגם של תלמידים שמייצג את האוכלוסייה על גוניה השונים.

התלמידים במחקר נדגמו בשני שלבים במדגם אשכולות רב שכבתי. בשלב הראשון נדגמו למחקר 195 בתי ספר, ובשלב השני בכל בית ספר נדגמה באופן אקראי כיתה (או שתי כיתות) משכבת כיתות ו'. המדגם נבנה כך שהוא מייצג את אוכלוסיית המחקר שהוגדרה לעיל.

טרם ערכת המדגם חולקה אוכלוסיית המחקר (בתי הספר) לשכבות דגימה, ונדגמו בתי ספר ותלמידים בשיעור דומה לשיעורם באוכלוסייה. זאת למעט מקרים שבהם הוחלט לדגום דגימה מוגברת של קבוצות אוכלוסייה מסוימות שהן קטנות מאוד. המשתנים שעל פיהם נקבעו שכבות הדגימה ושעל פיהם ביצעו את הדגימה היו המגזר (ערבי, בדואי, דרוזי), מחוז משרד החינוך (מרכז, ת"א, צפון, דרום, חיפה) וסוג היישוב (ישוב מעורב בו גרים תושבים דוברי עברית ודוברי ערבית ביחד, או יישוב לא מעורב שבו גרים תושבים דוברי ערבית בלבד). שכבות אלו תוכננו כך שיביאו בחשבון את השונות הקיימת באוכלוסיות דוברות הערבית בארץ ולפיכך יאפשרו להפיק מידע תקף שיהיה רלוונטי למקבלי ההחלטות השונים במשרד.

2.3. כלי המחקר

כלי המחקר היו מבחן הישגים ושאלון עמדות לתלמידי כיתות ו' ושאלון למורי העברית המלמדים בכיתות ו' בבתי הספר שנדגמו (בין אם אלו מלמדים את הכיתה שנדגמה ובין אם לאו). כל הכלים פותחו על ידי הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) בליווי מומחים להוראת העברית כשפה שנייה כמפורט בהמשך.

מבחן הישגים לתלמידים:

מבחן הישגים פותח בליווי ועדת היגוי, שהיו חברים בה, נוסף על המומחים לפיתוח מבחני שפה מראמ"ה, המפמ"רים להוראת מקצוע העברית במגזר הערבי ובמגזר הדרוזי, נציגי ועדות המקצוע בשני המגזרים, אנשי אקדמיה המומחים לרכישת שפה שנייה או להוראת העברית בקרב דוברי ערבית ומדריכים ומורים להוראת המקצוע. תפקידיה של הוועדה היו הגדרת מסגרת מבחן הישגים, גיבוש מפרט המבחן, ליווי הפיתוח שלו ובקרה שוטפת כי המבחן עומד בסטנדרטים של תוקף תוכן.

בשלב ראשון, ניסחה הוועדה מפרט המתאר את התחומים הנבדקים במבחן ואת המשקל היחסי שניתן לכל תחום (המפרט מפורסם באתר ראמ"ה ומצורף כנספח לדוח זה). המפרט הסתמך על תכנית הלימודים לעברית כשפה שנייה בבתי הספר הערביים לכיתות ג'-י"ב¹, על מסמכי מתווה ההוראה במגזר הדרוזי ועל מדיניות ההוראה כפי שהציגו בוועדה מובילי תחום הדעת. המפרט נוסח כך שהוא מתאים ליעדי ההוראה המשותפים בכל המגזרים.

בשלב שני, פותח מבחן בהלימה למפרט שהוגדר. המבחן פותח על ידי ראמ"ה באמצעות צוות מקצועי במרכז לטכנולוגיה חינוכית (מט"ח)². צוות הפיתוח כלל מומחים לשפה העברית ומורים ומדריכים לעברית במגזרים דוברי הערבית.

המבחן הועבר בשני נוסחים שחפפו ביניהם במידה חלקית, וכל תלמיד נבחן בנוסח אחד בלבד שהוקצה לו באקראי. מטלות המבחן עסקו בשלוש אופנויות השפה - האזנה, הבעה בכתב וקריאה. הטקסטים יחידות השיח נבחרו כך שיתאימו מבחינה תרבותית לילדים מהמגזרים דוברי הערבית. כמו כן הם יצגו סוגות שונות, מעולמות שיח מגוונים ובדקו מיומנויות הבנה שונות כמפורט להלן:

- 1. הבנת הנשמע (האזנה)** – בתחום זה נבדקה הבנה של משפטים בהקשרים טבעיים (במידת האפשר). התלמידים האזינו למטלות שהושמעו להם מתוך קובץ שמע/תקליטור.
- 2. הבנת הנקרא** – בתחום זה נבדקו יכולת ההבנה של מילים בתוך הקשר (קריאה מדויקת), הבנה של משפטים והבנה של טקסטים קצרים. **הבנת הנקרא בטקסט קצר** נבדקה באמצעות טקסט מידע וטקסט סיפור. כל תלמיד שהשתתף במחקר קרא טקסט אחד (סיפור או מידע). כל טקסט לווה בשאלות אשר נגעו למיומנויות השונות: הבנת המשמעות הגלויה בטקסט, הבנת המשמעות הסמויה, יישום של רעיונות ומידע שנלמדו בטקסט למצבים חדשים והערכה של התוכן.

¹ האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, ירושלים, התשע"ב
² מטח (המרכז לטכנולוגיה חינוכית) הוא הגוף שזכה במכרז של ראמ"ה לפיתוח מבחנים

3. **ידע לשוני** – הידע הלשוני נבדק בתוך ההקשר הטקסטואלי ותוך הדגשת ההיבט הפונקציונלי של הלשון. המטלות בהקשר זה בדקו הכרת מבנה תקין של משפט, התאמה במין ובמספר בין שמות עצם, פעלים ושמות תואר ועוד.

4. **הבעה בכתב** – יכולת הכתיבה של התלמידים נבדקה באמצעות כתיבה של פסקה קצרה ולכידה. מפרט המבחן ודוגמאות למטלות המבחן מוצגות באתר ראמ"ה בחלונית "עברית לתלמידים דוברי ערבית" ([למעבר למפרט לחץ כאן](#)).

כדי לחשב ציון כולל במבחן, ניתן משקל לכל אחד מהתחומים שנבדקו במבחן. המשקל היחסי של כל אחד מהתחומים מתואר בלוח 1. ערכים אלו נקבעו על ידי ועדת ההיגוי של המבחן באופן שמשקף בקירוב את החלק שמוקצה לכל תחום בהוראה בכיתה ובתכניות הלימודים. יש לשים לב כי המשקל אינו בהכרח זהה לשיעור הפריטים או המשימות בנושא זה במבחן. למשל, מספר המטלות בהבעה בכתב הוא קטן יחסית מאחר שמדובר במטלה מורכבת יחסית שמתאימה לשלב זה של ההתפתחות השפתית של התלמידים. על כן, בסופו של דבר, תחום זה מקבל משקל של 15% מהציון הכולל.

לוח 1: המשקל היחסי של כל חלק המבחן ובציון הכולל

המשקל היחסי	התחום
15%	הבנת הנשמע
50%	הבנת הנקרא
20%	ידע לשוני
15%	הבעה בכתב

שאלונים למורים ולתלמידים:

שאלון למורים: השאלון כלל 56 שאלות והיגדים שנוסחו בשפה העברית ועסקו ברקע האקדמי והמקצועי של המורים, בפיתוח המקצועי בתוך בית הספר ומחוצה לו ובדרכי ההוראה בכיתה.

שאלון לתלמידים: השאלון כלל 23 שאלות והיגדים שנוסחו בשפה העברית ועסקו בעמדות התלמידים כלפי השפה העברית, במסוגלת העצמית שלהם בהקשר של השפה העברית, בחשיפה לשפה מחוץ לכותלי בית הספר ובשיעורי העברית בבית הספר. התלמידים השיבו על השאלון מיד בסיום המבחן.

2.4 שיטת המחקר

בתי הספר שנדגמו להשתתף במחקר, קיבלו על כך הודעה במהלך חודש דצמבר 2013. בהודעה נמסר מידע בנוגע לכיתה שנדגמה להשתתף במחקר, ולא ניתנה לבתי הספר אפשרות להחליף כיתה זו. המבחן עצמו והשאלון הנלווה לו הועברו בו-בזמן בכל בתי הספר והכיתות שנדגמו ב-18 בפברואר 2014.

המבחן והשאלון הועברו על ידי בוחנים חיצוניים מטעם ראמ"ה שעברו על ידה הכשרה מתאימה. זאת כדי להגביר את הסטנדרטיות של העברת המבחן בכל בתי הספר. ההעברה נמשכה כשני שיעורים רצופים (כשעה וחצי) ללא לחץ זמן. כל תלמידי הכיתה שנדגמה השתתפו במחקר ובכלל זה תלמידים עם צרכים מיוחדים (תלמידים לקויי למידה או תלמידים המקבלים תמיכה מתכנית השילוב). במבחן לא ניתנו התאמות מיוחדות כגון הקראה מאחר שהמבחן בודק מיומנויות כמו היכולת לפענח מילים ומשפטים והיכולת לעבד ולהבין טקסט כתוב באופן עצמאי, ללא תיווך חיצוני.

השאלון למורי העברית הועבר באמצעות סקר טלפוני במהלך החודשים מרץ 2014 ועד מאי 2014.

מערך זה מאפשר לראשונה התבוננות מערכתית על הוראת השפה העברית בבתי הספר דוברי ערבית, בחתכים שונים של האוכלוסייה כפי שמשתקף בדוח זה. בפרקים הבאים יוצגו הישגי התלמידים בקרב כלל דוברי הערבית במבחן, בקרב המגזרים השונים ובפילוח לפי נושאים. לאחריהם מוצגים עמדות תלמידים, מאפייני מורים ועמדות מורים.

2.5. המשתתפים במבחן בעברית ובשאלון לתלמיד

במחקר השתתפו בסך הכול 195 בתי-ספר ו-4,886 תלמידים. בלוח 2 מוצג גודל המדגם הכולל ובחלוקה לפי המגזרים דוברי הערבית ושיעורי ההשתתפות במחקר של כל קבוצה. נתוני ההשתתפות נוגעים לכלל התלמידים שנבחנו והם כוללים תלמידים משולבים וגם תלמידים בעלי קשיי למידה (שאינם משולבים), כפי שדווח על ידי בית הספר.

לוח 2: גודלי מדגם ואחוזי ההשבה בקרב כללי דוברי ערבית ולפי מגזר

קטגוריה	מספר הנבחים	אחוזי השבה
כלל דוברי ערבית	4,886	93%
מגזר ערבי	2,606	93%
מגזר בדואי	1,375	91%
מגזר דרוזי	905	94%

כאמור, המדגם היה מדגם אשכולות רב שכבתי בעל דגימה מוגברת של קבוצות אוכלוסייה מסוימות שהן קטנות מאוד. הנתונים בדוח זה חושבו תוך שימוש במשקלות המתבססים על הסתברויות הדגימה ומתאימים את התפלגות המדגם להתפלגות האוכלוסייה. בנוסף, בעת שקלול הנתונים נעשה תיקון לאי השבה הדיפרנציאלי בין בנים ובנות.

2.6. המשתתפים בשאלון למורה

כאמור, השאלון למורי העברית הועבר בחודשים מרץ-מאי 2014; השתתפו בו בסך הכול 311 מורים המלמדים עברית בכיתות ו' ב-197 בתי ספר שונים. נתוני ההשתתפות עומדים על כשמונים אחוזים (80%).

3. הישגים בקרב כלל דוברי הערבית

בפרק זה תובא סקירה של הישגי התלמידים במבחן בעברית בקרב כלל הנבחנים ולפי פילוחים שונים: מגדר ורקע חברתי-כלכלי. הוחלט כי סולם הציונים המשמש במבחן יעמוד על ממוצע 500 נקודות וסטיית התקן של הציונים תהיה 100 נקודות. הציונים במחזורי המחקר השונים יכולו לסולם זה, מה שיאפשר להשוות בין מחזור מחקר אחד למשנהו.

3.1 הישגים במבחן בעברית

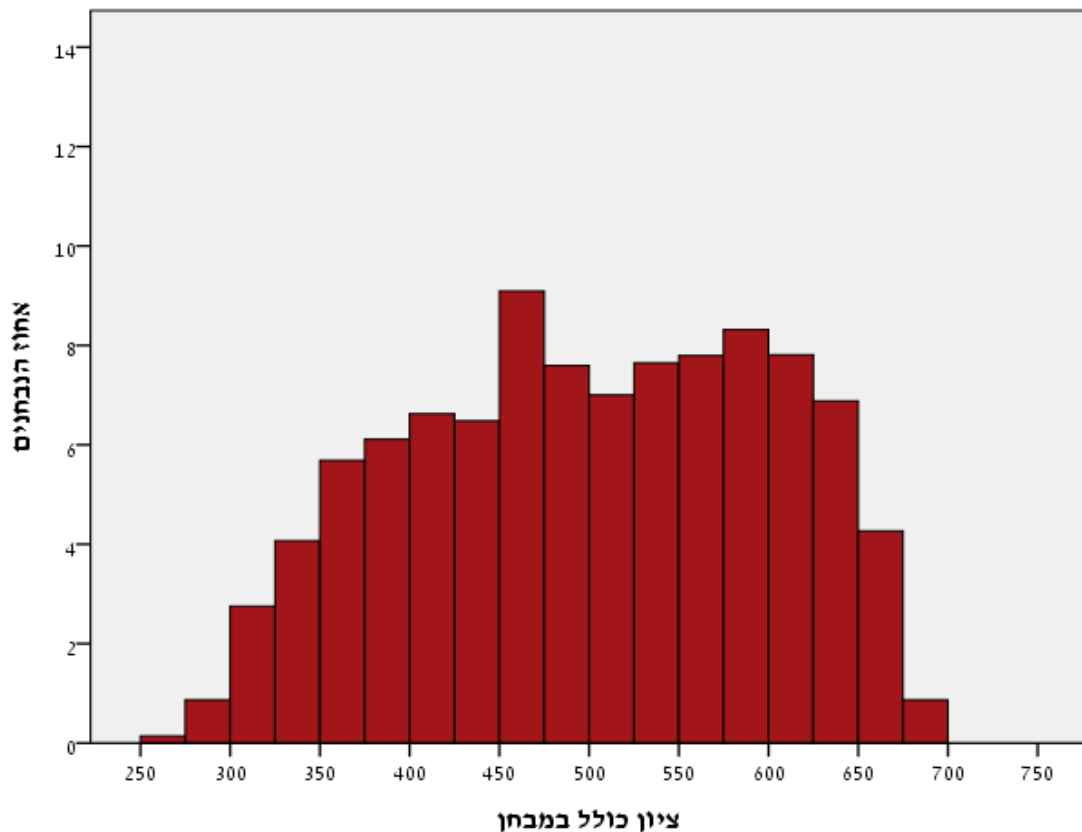
בתרשים 1 מוצגת ההתפלגות של הציון הכולל של התלמידים הנבחנים. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 3. נתוני ההישגים של התלמידים בקבוצות הדיווח שלעיל כוללים את נתוניהם של כל התלמידים שהשיבו על שאלה אחת לפחות מתוך כלל שאלות המבחן, להוציא תלמידים משולבים.

עיון בתרשים מעלה כי קיימת שכיחות גבוהה יחסית של ציונים על פני כמעט כל טווח הציונים: בטווח שבין אחוזון 10 לאחוזון 90, בכל קטגוריה של ציונים נמצאים 5% עד 10% מהתלמידים. צורה "שטוחה" זו של התפלגות הציונים מעידה, בין השאר, על הבחנה טובה של שאלות המבחן בין תלמידים בעלי ידע שונה בשפה העברית.

לוח 3: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים

מספר בתי הספר	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
195	4,481	500	100	360	420	503	587	632

תרשים 1: התפלגות הציון הכולל במבחן

3.2 הישגים במבחן בעברית, לפי מגדר

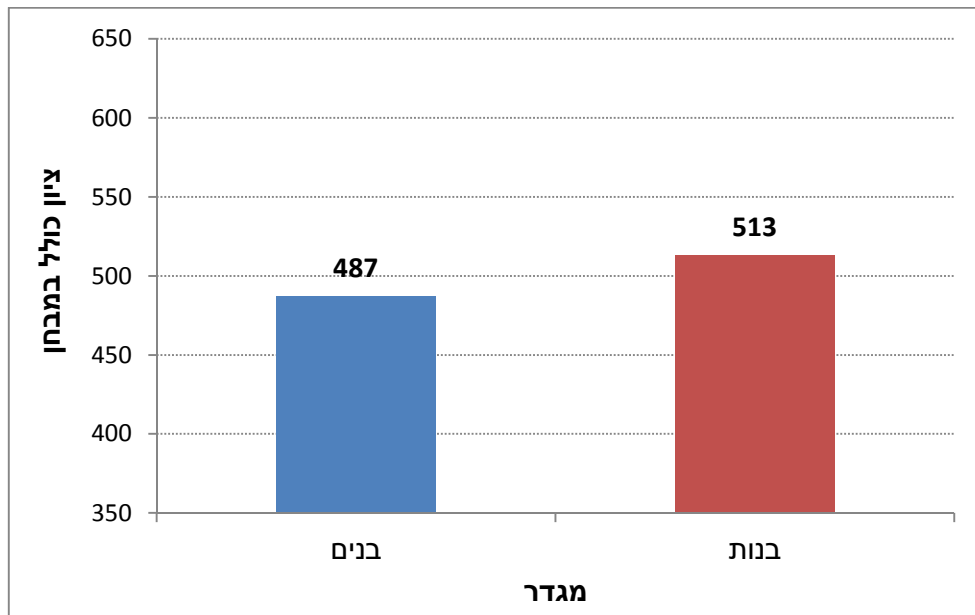
בתרשים 2 מוצגים ממוצעי הציון הכולל בקרב בנים ובנות. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 4. עיון לוח 4 ובתרשים 2 מעלה כי יש פערים משמעותיים בין תלמידים ממגדר שונה; הפער בממוצע הציונים בין תלמידות (בנות) לבין תלמידים (בנים) עומד על 26 נקודות לטובת התלמידות (כרבע סטיית תקן). בנוסף נראה כי שתי הקבוצות הטרוגניות במידה דומה (סטיית התקן של הבנים היא 101 והיא גבוהה רק במעט מסטיית התקן של הבנות, 97). ממצא זה, המצביע על פערים עקביים בהישגים לטובת הבנות בבתי ספר דוברי ערבית, חוזר ונשנה גם בתחומי האוריינות האחרים ובמערכות נוספות של מבחנים רחבי היקף הנערכים בישראל³.

³ רפ' י', נוטע-קורן ע', רון-קפלן ע', עואדיה א', רוגל ע', גלברט ה', בשארה א'. פערים בין בנים לבנות בהישגים במתמטיקה במבחנים מערכתיים בישראל. מצגת שהוצגה בכנס ראמ"ה, 2013.
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/MaagareyYeda/Kenes_rama_2013_1.htm

לוח 4: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגדר

מגדר	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
בנים	2,117	487	101	352	403	484	573	624
בנות	2,363	513	97	373	439	521	596	639

תרשים 2: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגדר

3.3 הישגים במבחן בעברית, לפי רקע חברתי-כלכלי

בחלק זה מוצגים ההישגים בעברית בפילוח לפי הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים (נמוך, בינוני וגבוה). חלוקת התלמידים לקבוצות אלו נקבעה על פי מדד טיפוח אישי, מדד שטראוס (להרחבה - ראה תיבה להלן).

מדד טיפוח "שטראוס"

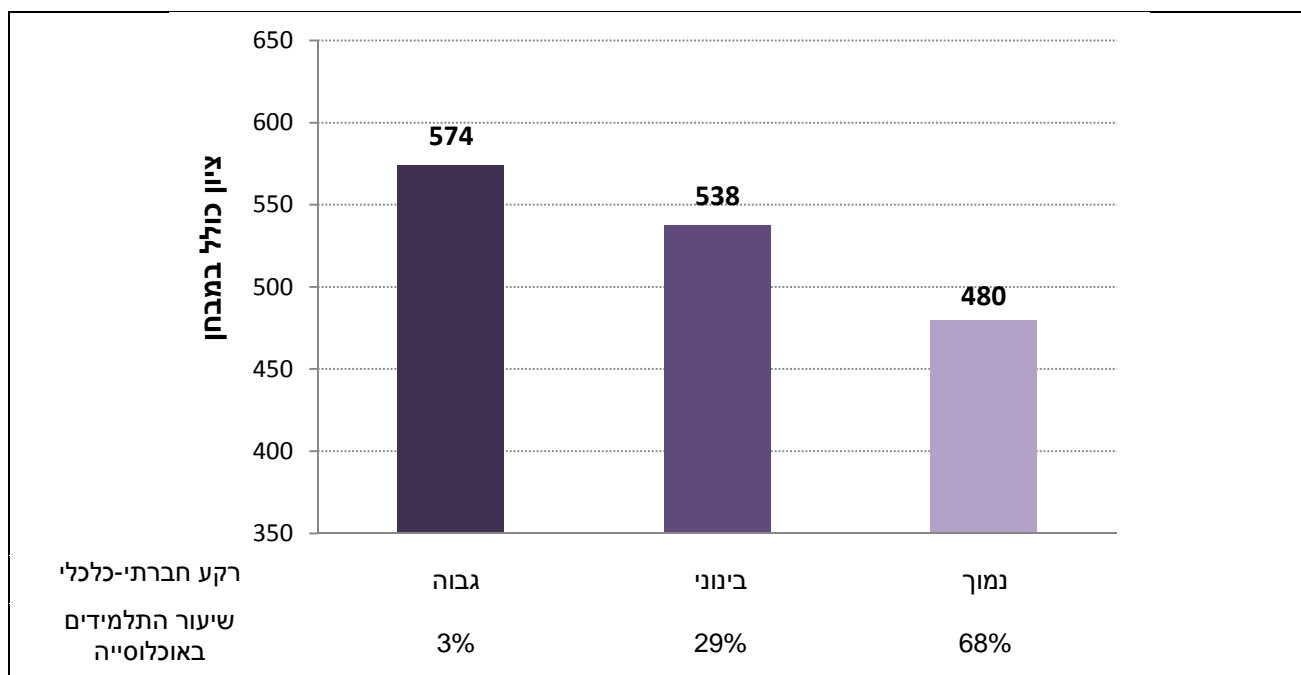
מדד טיפוח "שטראוס" הוא מדד אישי המחושב לכל תלמיד ותלמיד בבית ספר (בכל שכבות הכיתה הקיימות בו) ומשקף את הרקע החברתי-כלכלי שלו. מדד זה כולל ארבעה רכיבים: (1) השכלת ההורים - מבוסס על השכלת ההורה המשכיל יותר (חלקו במדד - 40%); (2) מצב כלכלי - מבוסס על הכנסת הורי התלמידים (חלקו במדד - 20%); (3) פריפריאליות - מבוסס על המרחק בין בית הספר לתל-אביב (חלקו במדד - 20%); (4) שילוב של ארץ לידה וארץ מצוקה - מבוסס על רשימת ארצות מצוקה של האו"ם (חלקו במדד - 20%). המדד מבוטא באמצעות עשירוני טיפוח (מעשירון 1- המבוססים ביותר ועד לעשירון 10 - החלשים ביותר). התלמידים במחקר זה חולקו לשלוש רמות רקע חברתי-כלכלי על פי ערך המדד האישי: גבוה (1-3); בינוני (4-6); נמוך (7-10).

בתרשים 3 מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי רקע חברתי-כלכלי בקרב כלל הנבחנים. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 5 המצורף לתרשים. עיון בלוח 5 ובתרשים 3 מעלה כי יש פערים משמעותיים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה; הפער בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני עומד על 36 נקודות (כ-0.4 סטיית תקן); הפער בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני לתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך עומד על 58 נקודות (כ-0.6 סטיית תקן); בנוסף, סטיית התקן של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה היא הנמוכה ביותר מבין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה (כ-0.8 סטיית תקן של כלל הנבחנים); בעוד תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני ותלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך הם בעלי סטיית תקן דומה לסטיית התקן של כלל הנבחנים.

לוח 5: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי רקע חברתי-כלכלי

מגזר	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
גבוה	240	574	78	464	528	588	636	668
בינוני	1,427	538	95	393	472	551	618	650
נמוך	2,794	480	96	352	402	476	561	612

תרשים 3: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי רקע חברתי-כלכלי

4. הישגים במבחן בעברית במגזרים דוברי הערבית

בראשית פרק זה מוצגים ההישגים במבחן בעברית בפילוח לפי ההשתייכות המגזרית (מגזר ערבי, מגזר בדואי, מגזר דרוזי). חלוקת בתי הספר למגזרים אלו נקבעה על פי הפיקוח אליו משתייכים בתי הספר. בהמשך הפרק מוצגים ההישגים במבחן לפי שני פילוחים בו זמנית: מגזר ומגדר, מגזר ורקע חברתי-כלכלי, מגזר ומחוז גיאוגרפי. לבסוף, מוצגים ההישגים במגזר הערבי בלבד בפילוח לפי סוג יישוב (מעורב או לא מעורב).

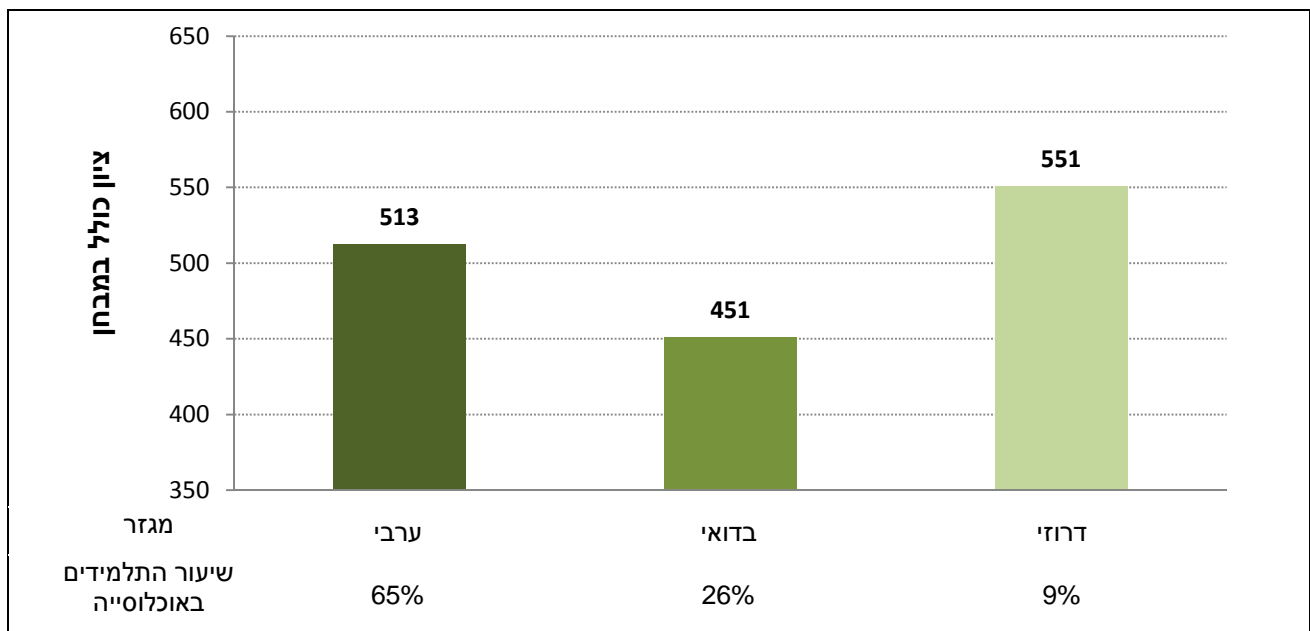
4.1 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר

בתרשים 4 מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי מגזר בקרב כלל הנבחנים. להשלמת התמונה מופיעים בתחתית התרשים שיעורי התלמידים בחלוקה למגזרים בקרב כלל אוכלוסיית דוברי הערבית בארץ. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 6 המצורף לתרשים. עיון בלוח 6 ובתרשים 4, מעלה כי יש פערים משמעותיים בהישגים בין התלמידים מהמגזרים השונים; תלמידי המגזר הדרוזי הם בעלי הממוצע הגבוה ביותר (551) וסטיית התקן הקטנה ביותר (87). לעומתם, התלמידים בעלי הציון הממוצע הנמוך ביותר הם תלמידי המגזר הבדואי (451), וסטיית התקן שלהם קרובה לסטיית התקן של כלל דוברי ערבית (95). הפער בין תלמידי המגזר הדרוזי לבין תלמידי המגזר הבדואי עומד על 100 נקודות, סטיית תקן שלמה. בתוך נמצאים תלמידי המגזר הערבי (513), כ-0.6 סטיית תקן מעל לתלמידי המגזר הבדואי וכ-0.4 סטיית תקן מתחת לתלמידי המגזר הדרוזי. סטיית התקן שלהם קרובה לסטיית התקן של כלל דוברי ערבית (96).

לוח 6: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר

מגזר	מס' בתי"ס	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
ערבי	101	2,418	513	96	377	439	521	595	635
בדואי	57	1,239	451	95	332	373	441	522	594
דרוזי	37	824	551	87	425	493	569	619	652

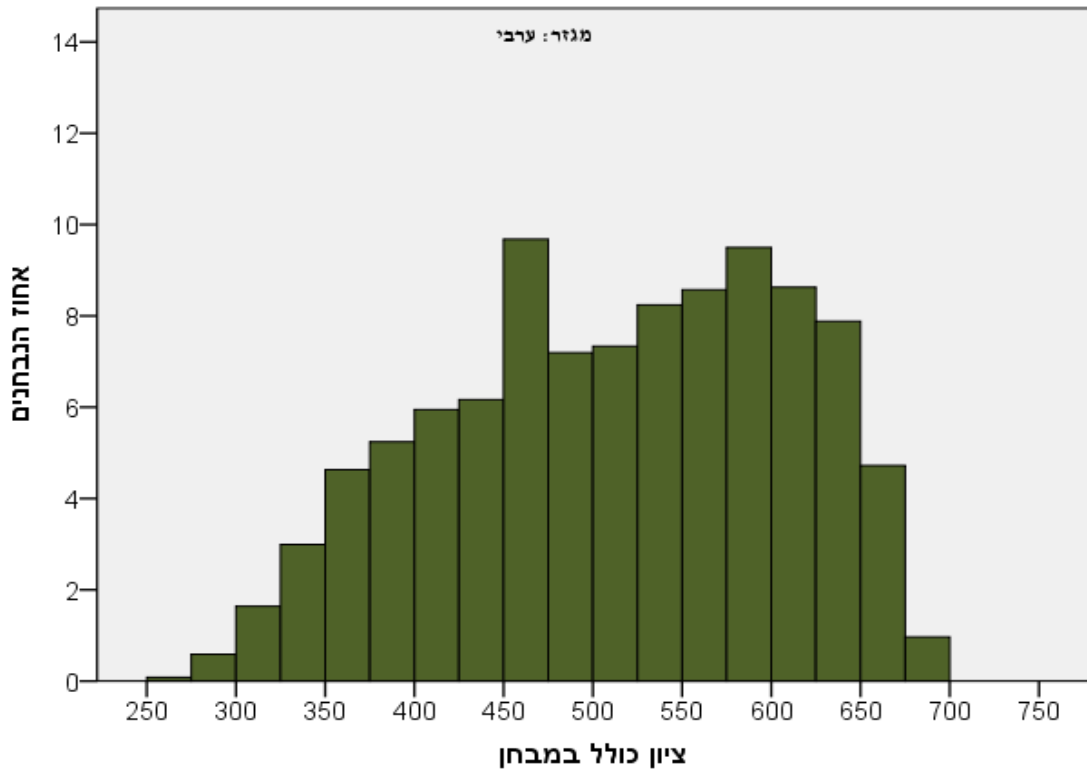
תרשים 4: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגזר

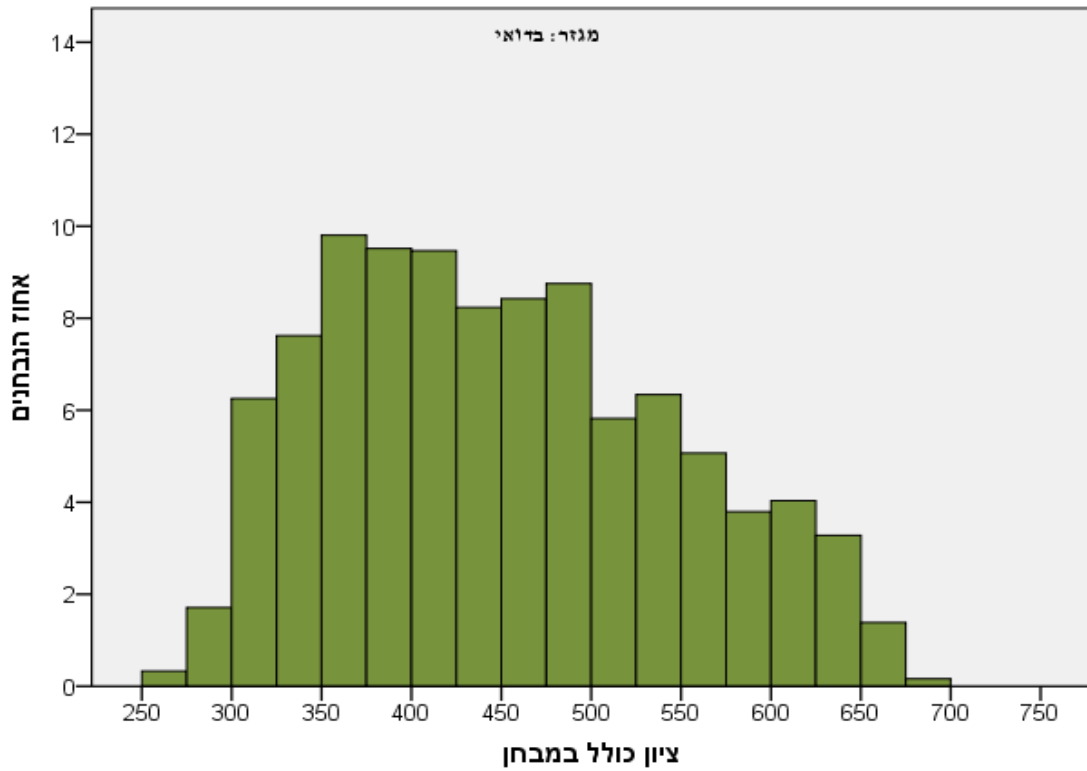
בתרשימים 5-7 מוצגות ההתפלגויות של הציון הכולל במגזרים הערבי, הבדואי והדרוזי, בהתאמה. עיון בנתונים מעלה כי התפלגות הציון הכולל בקרב המגזרים המרכיבים את קבוצת "דוברי הערבית" שונה בצורה משמעותית בקרב כל מגזר.

התבוננות בתרשים 5 מראה כי התפלגות הציון הכולל במגזר הערבי היא התפלגות מרכזית, הציונים מתפלגים בצורה דומה משני צדדי הממוצע. התבוננות בתרשים 6 מראה כי התפלגות הציון במגזר הבדואי היא בעלת "זנב ימני" כי מרבית הציונים מרוכזים סביב החלק התחתון של הסקאלה, סביב הציונים הנמוכים. התבוננות בתרשים 7 מראה כי התפלגות הציון הכולל במגזר הדרוזי היא התפלגות בעלת "זנב שמאלי" כי מרבית הציונים מרוכזים סביב החלק העליון של הסקאלה, סביב הציונים הגבוהים.

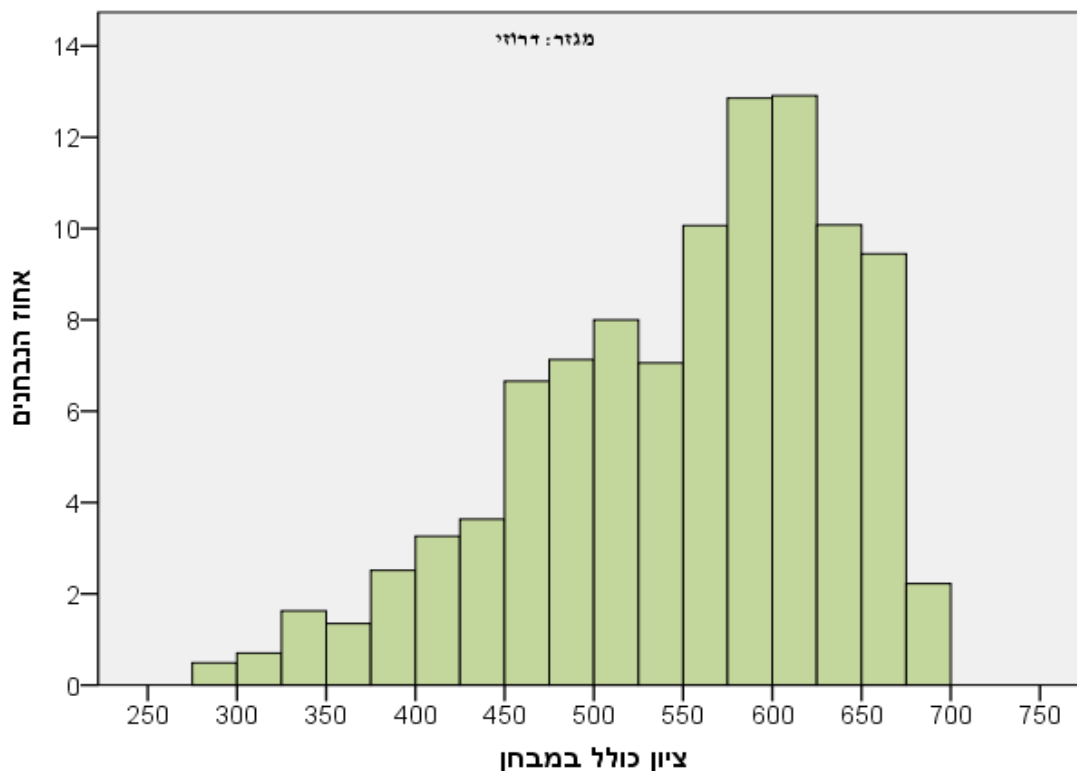
תרשים 5: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הערבי

תרשים 6: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הבודאי

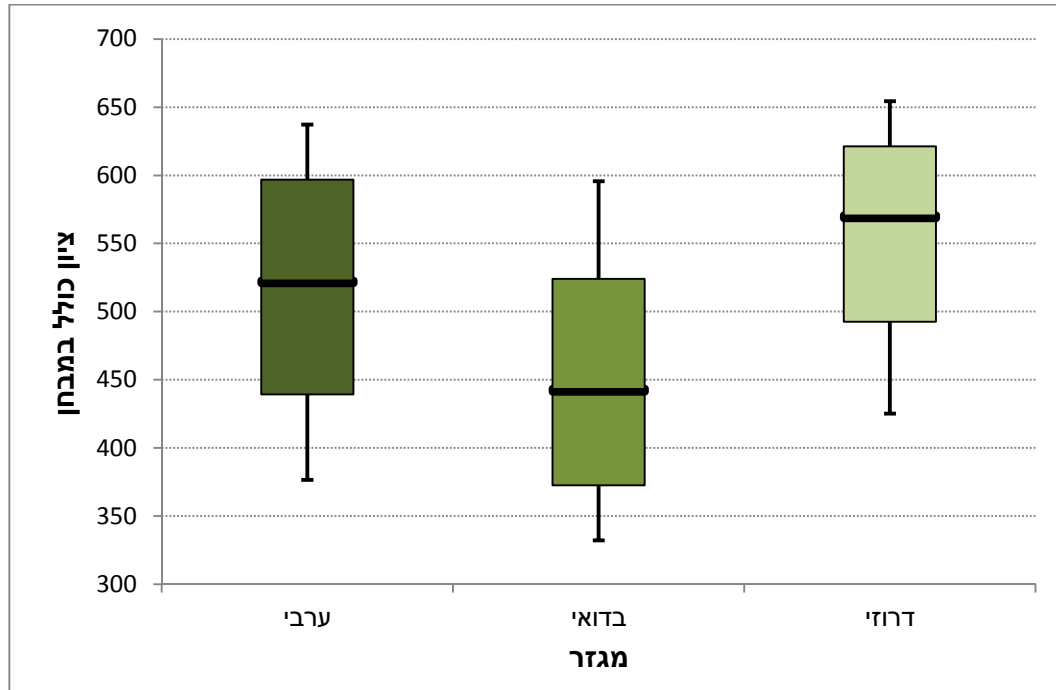

תרשים 7: התפלגות הציון הכולל בקרב נבחנים מהמגזר הדרוזי

התבוננות בתרשים 8 שלהלן מאפשרת להשוות בנוחות בין ההתפלגויות השונות. בתרשים זה כל "קופסה" מייצגת את ציוני התלמידים בטווח הבין-רבעוני (בין האחוזון ה- 25 לאחוזון ה- 75) והקו האופקי שבתוך הקופסה מייצג את ערך החציון. הקווים האנכיים נמתחים עד אחוזון 10 מצד אחד ואחוזון 90 מהצד האחר. אפשר ללמוד על נתונים אלו גם בלוח 6, המפרט את האחוזונים השונים, בקרב כל מגזר בנפרד.

תרשים 8: התפלגות הציון הכולל במבחן לפי מגזרים

לסיכום, התפלגויות הציונים חושפות היבט נוסף אודות השונות שבין המגזרים ונותנות משנה תוקף להבדלים שבין ממוצעי המגזרים השונים. המגזר הערבי הוא המגזר הגדול מבין שלושת המגזרים ועל כן הציון הממוצע של כלל דוברי הערבית סמוך מאוד לממוצע של התלמידים במגזר זה (513). התפלגות הציונים במגזר הערבי מתרכזת סביב הממוצע ומעט מעליו. התפלגות הציונים של המגזר הבדואי מתרכזת מתחת לממוצע הארצי והציון הממוצע של מגזר זה נמוך בחצי סטיית תקן (451) מהממוצע של כלל דוברי הערבית. התפלגות הציונים של המגזר הדרוזי מתרכזת מעל הממוצע הארצי והציון הממוצע של מגזר זה גבוה בחצי סטיית תקן (551) מהממוצע של כלל דוברי הערבית.

4.2 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ומגדר

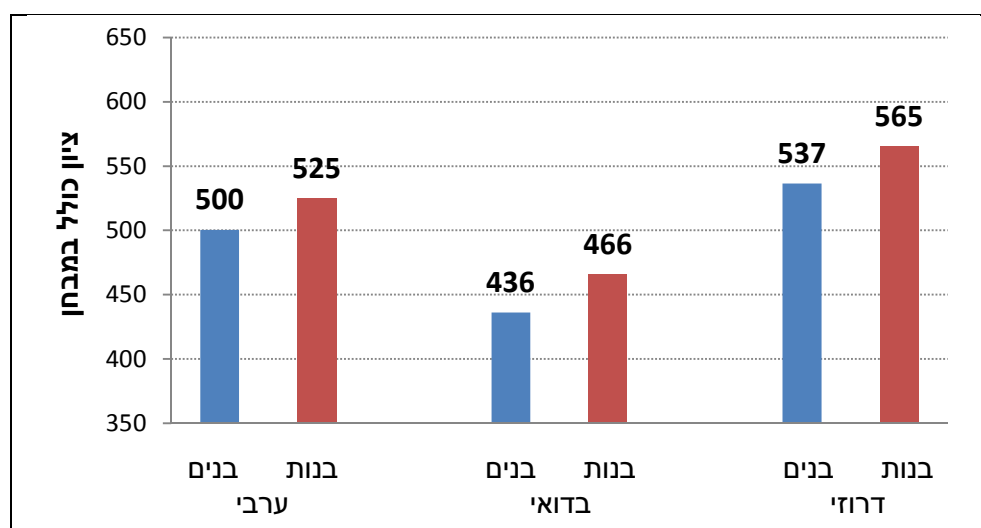
בתת פרק זה מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי מגדר בקרב כל אחד מהמגזרים דוברי הערבית. נתונים אלו משלימים את התמונה המגדרית שהוצגה בתת פרק 3.2 (הישגים לפי מגדר). כאמור, הפער הארצי לטובת הבנות עומד על כרבע סטיית תקן, וכפי שיפורט להלן הפער המגדרי במגזרים השונים דומה מאוד לפער המגדרי הארצי.

ביתר פירוט, בתרשים 9 מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי מגדר בקרב כלל הנבחנים. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 7 המצורף לתרשים. עיון בלוח 7 ובתרשים 9 מעלה כי הפער המגדרי בקרב כלל דוברי הערבית נשמר גם בחלוקה למגזרים; במגזר הערבי הפער לטובת התלמידות הוא 25 נקודות, במגזר הדרוזי הפער הוא 28 נקודות ובמגזר הבדואי נמצא הפער הגדול ביותר והוא עומד על 30 נקודות לטובת הבנות.

לוח 7: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי מגדר

מגזר	מגדר	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
ערבי	בנים	1,171	500	99	361	421	505	588	629
ערבי	בנות	1,247	525	92	395	456	534	602	640
בדואי	בנים	544	436	92	327	365	419	496	587
בדואי	בנות	694	466	96	337	387	466	539	606
דרוזי	בנים	402	537	88	414	477	554	607	639
דרוזי	בנות	422	565	84	452	510	579	632	664

תרשים 9: ממוצע הציון הכולל במבחן, לפי מגזר ולפי מגדר

4.3. הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ורקע חברתי-כלכלי

בתת פרק זה מוצגים ההישגים במבחן בעברית בפילוח לפי רקע חברתי-כלכלי בכל מגזר בנפרד. נתונים אלו משלבים את התמונה שהוצגה אודות הפערים החברתיים-כלכליים (תת פרק 3.3) ואת התמונה שהוצגה אודות הפערים בין המגזרים השונים (תת פרק 4.1) לתמונה דו שכבתית אחת. המגמות שהוצגו בפילוחים החד שכבתיים נשמרות גם בפילוח הדו שכבתי; דפוס הפערים בין תלמידים ממגזרים שונים ודפוס הפערים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה נשמר גם בחיבור הפילוחים; לתלמידים מרקע גבוה יותר יש בממוצע הישגים גבוהים יותר בקרב כל אחד מהמגזרים; ותלמידים מרקע חברתי-כלכלי דומה אך ממגזרים שונים – הגיעו להישגים שונים.

בתרשים 10 מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי מגזר ורקע חברתי-כלכלי בקרב כלל הנבחנים. להשלמת התמונה מופיעים בתחתית התרשים שיעורי התלמידים בחלוקה לפי מגזר ורקע חברתי-כלכלי בקרב כלל אוכלוסיית דוברי הערבית בארץ. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 8 המצורף לתרשים. עיון בלוח 8 ובתרשים 10 מעלה כי יש פערים משמעותיים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה, בתוך המגזרים השונים⁴, גודלי הפערים בין הקטגוריות השונות של הרקע החברתי-כלכלי, בכלל המגזרים, נעים סביב מחצית סטיית התקן. במגזר הערבי הפערים בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה עומדים על כ-40 נקודות (0.4 סטיית תקן): 39 נקודות בין תלמידים מרקע גבוה לבין תלמידים מרקע בינוני (573 ו-534, בהתאמה), ו-40 נקודות בין תלמידים מרקע בינוני לבין תלמידים מרקע נמוך (534 ו-494, בהתאמה). במגזר הבדואי והדרוזי הפערים בממוצע הציונים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני לבין תלמידים מרקע נמוך עומדים על כ-60 נקודות (0.6 סטיית תקן): 61 נקודות במגזר הבדואי (506 ו-445, בהתאמה) ו-64 נקודות במגזר הדרוזי (592 ו-528, בהתאמה).

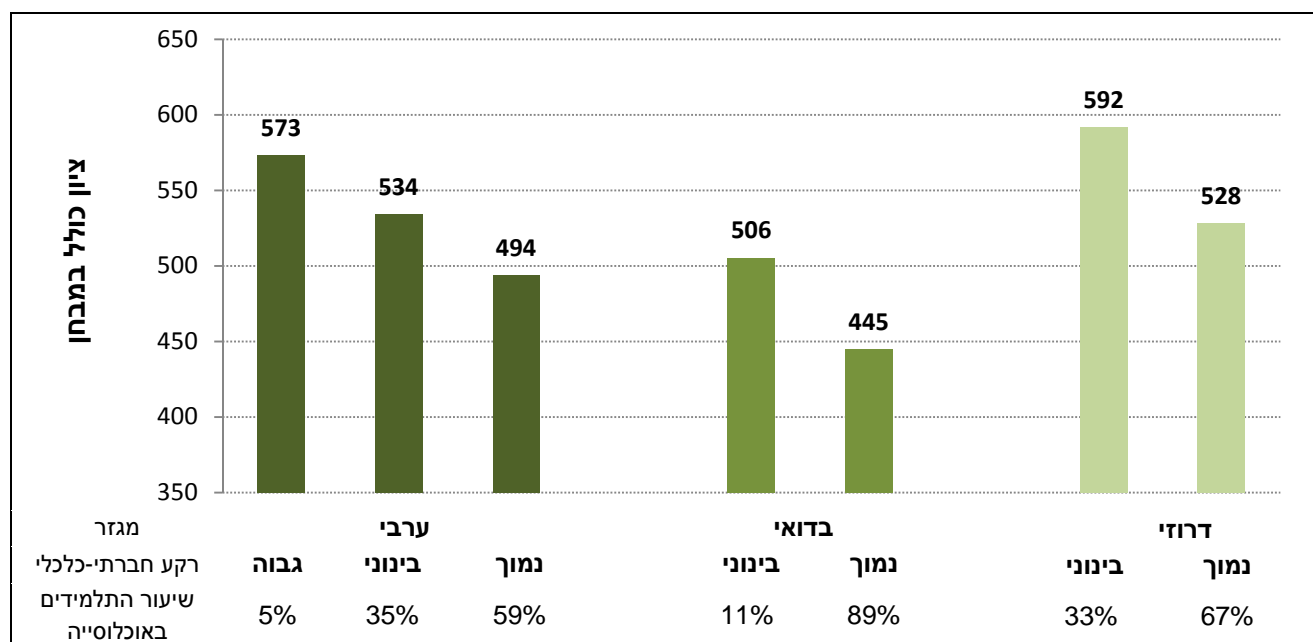
במקביל, קיימים פערים בין מגזרים גם בתוך כל קטגוריה של רקע חברתי-כלכלי. בקרב תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני, הפער בין ממוצע הציונים של תלמידים מהמגזר הדרוזי לבין הממוצע של תלמידים מהמגזר הערבי הוא 58 נקודות (כ-0.6 סטיית תקן), ובין תלמידים מהמגזר הערבי לבין תלמידים מהמגזר הבדואי הפער הוא 28 נקודות (כ-0.3 סטיית תקן). כאשר מתבוננים על נתוני תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך התמונה מעט משתנה: הפער בין ממוצע הציונים של תלמידים מהמגזר הדרוזי לבין הממוצע של תלמידים מהמגזר הערבי הוא 34 נקודות (כשליש סטיית תקן), ובין תלמידים מהמגזר הערבי לבין תלמידים מהמגזר הבדואי הפער הוא 49 נקודות (כחצי סטיית תקן). הממצאים הללו מצביעים על פער מהותי בהישגים של שלושת המגזרים בתחום זה שלא ניתן להסבירו על ידי ההבדלים בהתפלגות הרקע החברתי-כלכלי ביניהם.

⁴ תלמידים מרקע חברתי כלכלי גבוה, במגזר הבדואי ובמגזר הדרוזי מהווים קבוצה קטנה יחסית ולכן נתוניהן אינן מדווחים.

לוח 8: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי רקע חברתי-כלכלי

מגזר	רקע חברתי-כלכלי	מס' הנבחנים	ממוצע	סטיית תקן	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
ערבי	גבוה	230	573	78	464	528	588	634	668
ערבי	בינוני	973	534	94	393	470	548	614	645
ערבי	נמוך	1,198	494	93	364	421	494	571	615
בדואי	בינוני	149	506	106	358	426	521	599	645
בדואי	נמוך	1,087	445	92	332	369	434	508	581
דרוזי	בינוני	305	592	68	484	553	608	644	668
דרוזי	נמוך	509	528	89	398	466	542	598	634

תרשים 10: ממוצע הציון הכולל, לפי מגזר ולפי רקע חברתי-כלכלי

4.4 הישגים במבחן בעברית, לפי מגזר ולפי מחוז גיאוגרפי

בתת פרק זה מוצגים ההישגים במבחן בעברית בפילוח לפי מחוז גיאוגרפי בכל אחד מהמגזרים דוברי הערבית בנפרד. תת פרק זה מעניין במיוחד שכן הוא מראה פערים שלא נראו בפילוחים אחרים עד כה. התמונה המצטיירת מפילוח דו שכבתי זה משלימה ומוסיפה לתמונות שעלו מהתרשימים לעיל; מעבר לפערים בין מגזרים ובין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה בתוך כל מגזר, קיימים פערים בין מחוזות גיאוגרפיים בתוך המגזרים.

בתרשים 11 מוצגים ממוצעי הציון הכולל לפי מגזר ומחוז גיאוגרפי בקרב כלל הנבחנים. להשלמת התמונה מופיעים בתחתית התרשים מספר בתי הספר במדגם ושיעורי התלמידים בחלוקה לפי מגזר ומחוז גיאוגרפי בקרב כלל אוכלוסיית דוברי הערבית בארץ. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 9. עיון בלוח 9 ובתרשים 11 מעלים כי תלמידים ממחוזות גיאוגרפיים שונים, במגזרים השונים, הם בעלי הישגים ממוצעים שונים; הפער בממוצעים בין המחוזות בעלי הציונים הגבוהים לבין המחוז בעל הציון הנמוך ביותר עומד על 157 נקודות (למעלה מסטיית תקן וחצי).

ביתר פירוט, במגזר הערבי ממוצע ציוני תלמידים הלומדים בבתי ספר במחוז תל אביב הוא הגבוה ביותר, כסטיית תקן שלמה מעל הממוצע הארצי (601). לעומת זאת, תלמידים הלומדים במחוזות מרכז וחיפה הם בעלי הממוצעים הנמוכים במגזר זה, כעשירית סטיית תקן מתחת לממוצע הארצי (489 ו-490, בהתאמה). בתווך נמצא מחוז צפון שלתלמידיו ממוצע הגבוה בכרבע סטיית תקן מעל הממוצע הארצי (527).

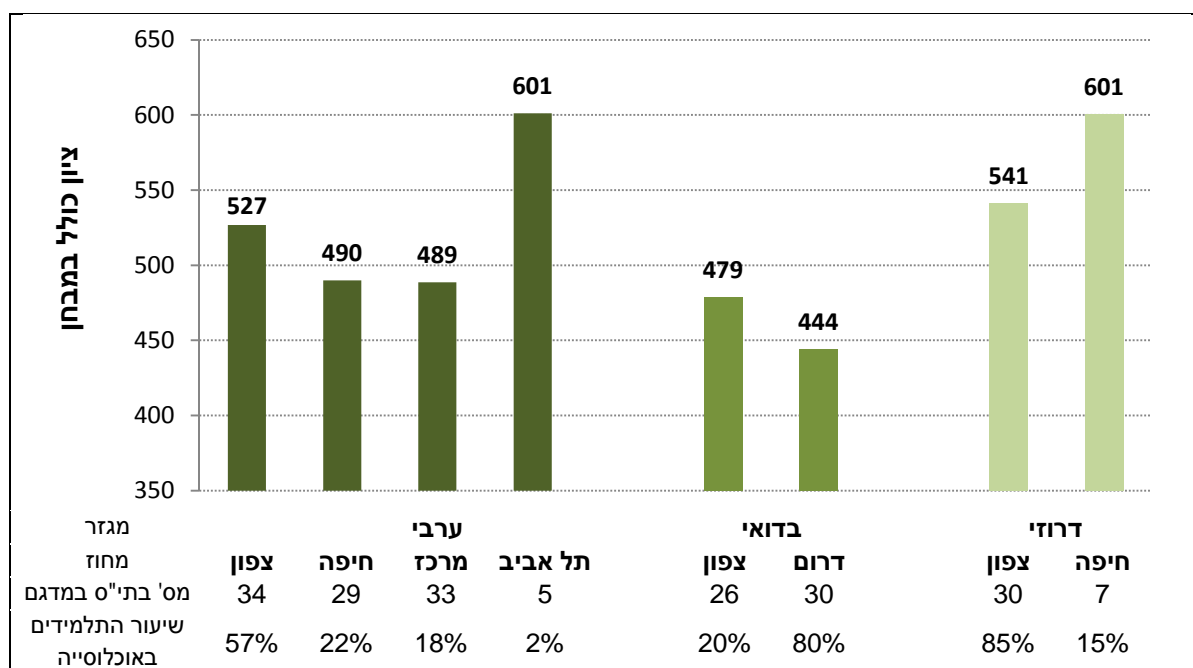
במגזר הבודאי ממוצע ציוני תלמידים הלומדים בבתי ספר במחוז צפון גבוה מממוצע ציוני התלמידים הלומדים בבית הספר במחוז דרום; הממוצעים של התלמידים משני המחוזות נמוכים מהממוצע הארצי; ממוצעי התלמידים במחוז צפון נמוכים בכשתי עשיריות סטיית תקן (479) וממוצעי התלמידים במחוז דרום נמוכים בכחצי סטיית תקן (444).

במגזר הדרוזי ממוצע ציוני התלמידים הלומדים בבית ספר במחוז חיפה גבוה מממוצע ציוני התלמידים הלומדים בבתי הספר במחוז צפון; הממוצעים של התלמידים משני המחוזות גבוהים מהממוצע הארצי; ממוצעי התלמידים במחוז חיפה גבוהים בכסטיית תקן שלמה (601) וממוצעי התלמידים במחוז צפון גבוהים בכ-0.4 סטיית תקן (541).

לוח 9: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים, לפי מגזר ולפי מחוז
גיאוגרפי

מגזר	מחוז	מספר הנבחים	ממוצע	ס"ת	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
ערבי	צפון	822	527	91	392	459	540	601	639
ערבי	חיפה	655	490	101	354	411	486	573	631
ערבי	מרכז	836	489	95	360	410	486	565	616
ערבי	תל אביב	105	601	76	479	569	628	652	676
בדואי	צפון	549	479	83	369	414	478	538	596
בדואי	דרום	675	444	97	328	366	430	511	592
דרוזי	צפון	647	541	87	417	484	557	610	643
דרוזי	חיפה	177	601	72	484	567	620	656	673

תרשים 11: ממוצע הציון הכולל, לפי מגזר ולפי מחוז גיאוגרפי

4.5. הישגים במבחן בעברית, במגזר הערבי, לפי מחוז גיאוגרפי וסוג יישוב

בתת פרק זה מוצגים ההישגים במבחן בעברית בפילוח לפי מחוז גיאוגרפי וסוג יישוב, בקרב תלמידים מהמגזר הערבי בלבד. ייחודו של תת פרק זה הוא בחשיפת רובד נוסף על ידי שימוש בפילוח לפי היישוב שבו נמצא בית הספר: יישוב שמתגוררים בו דוברי ערבית ודוברי עברית (יישוב מעורב) או יישוב שמתגוררים בו דוברי ערבית בלבד (יישוב לא מעורב)⁵.

הרציונל לביצוע פילוח זה מבוסס על ההנחה כי תלמידים הלומדים (ואולי מתגוררים) ביישוב מעורב חשופים יותר לשפה העברית מאשר תלמידים אשר לומדים (ואולי מתגוררים) ביישוב לא מעורב, ומבקש לבחון, על קצה המזלג, את הקשר בין חשיפה פוטנציאלית לשפה העברית מחוץ לבית הספר לבין הישגים בשפה זו. יישובים מעורבים קיימים רק במגזר הערבי ולכן ניתוח הנתונים נעשה אך ורק במגזר זה.

התמונה המצטיירת מפילוח זה אינה חד משמעית. תלמידים מיישובים מעורבים משני מחוזות השיגו בממוצע ציונים גבוהים מתלמידים מיישובים לא מעורבים. לעומת זאת, במחוז אחר לא נמצא פער בממוצעי ההישגים בין תלמידים מיישובים מעורבים לתלמידים מיישובים לא מעורבים.

בתרשים 12 מוצגים ממוצעי הציון הכולל במגזר הערבי לפי סוג יישוב ומחוז גיאוגרפי. להשלמת התמונה מופיעים בתחתית התרשים מספר בתי הספר במדגם ושיעורי התלמידים בחלוקה לפי סוג יישוב ומחוז גיאוגרפי במגזר הערבי בארץ. מספרי התלמידים שעל בסיסם נקבע הציון מופיעים בלוח 10. עיון בלוח 10 ובתרשים 12 מעלים תמונה ללא מגמה ברורה. מחד, קיים פער משמעותי בין תלמידים מסוגי יישובים שונים, במחוז מסוים. מאידך, במחוז אחר לא נמצא פער בין תלמידים מסוגי יישובים שונים.

ביתר פירוט, במחוז צפון תלמידים הלומדים ביישובים מעורבים השיגו, בממוצע, ציון גבוה מתלמידים הלומדים ביישובים לא מעורבים (543 ו-526, בהתאמה). במחוז חיפה תלמידים מיישובים מעורבים השיגו, בממוצע, ציון גבוה באופן משמעותי מתלמידים מיישובים לא מעורבים (555 ו-484, בהתאמה). במחוז מרכז תלמידים מיישובים מעורבים ומיישובים לא מעורבים קיבלו, בממוצע, ציון כמעט זהה (488 ו-489, בהתאמה). במחוז תל אביב לא קיימות רשויות לא מעורבות. התלמידים הלומדים ביישוב המעורב (תל אביב-יפו) השיגו, בממוצע, ציון גבוה באופן משמעותי מתלמידים ביתר הרשויות, המעורבות והלא מעורבות כאחד (601).

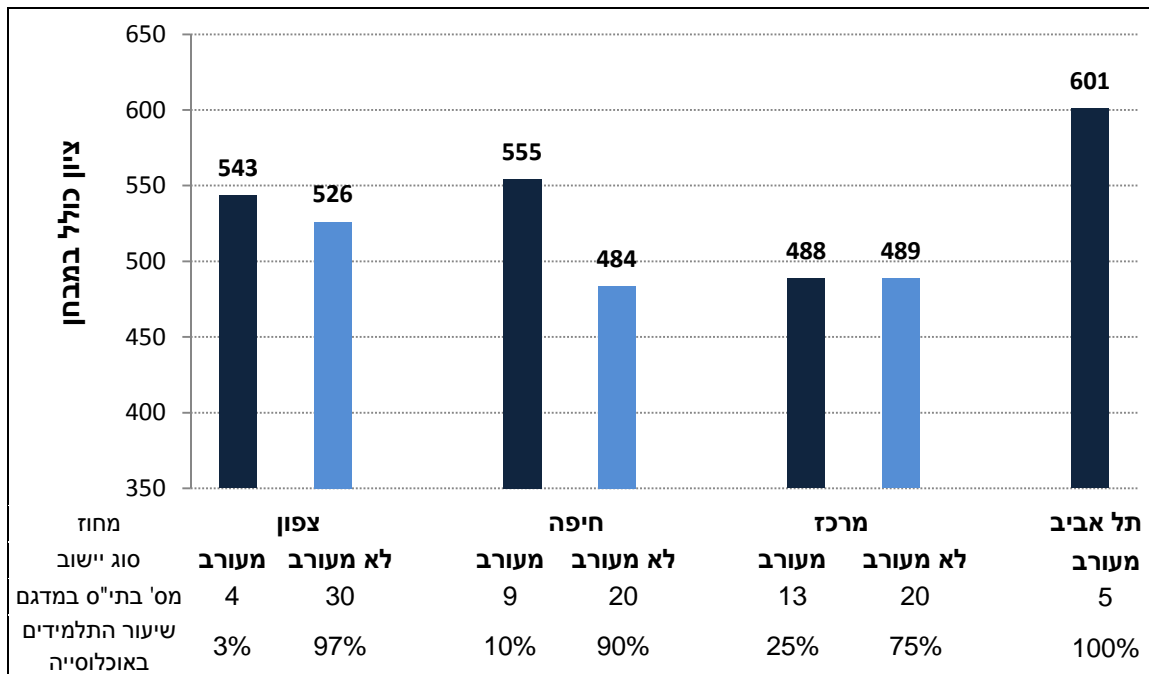
⁵ פירוט הערים המעורבות לפי מחוז; מחוז צפון; עכו ומעלות תרשיחא; מחוז חיפה; חיפה; מחוז מרכז; רמלה ולוד; מחוז תל אביב; תל אביב-יפו.

לוח 10: מאפייני הציון הכולל במבחן – ממוצע, סטיית תקן ואחוזונים במגזר הערבי, לפי

מחוז גיאוגרפי ולפי סוג יישוב

מחוז	סוג יישוב	מספר הנבחנים	ממוצע	ס"ת	אחוזון 10	אחוזון 25	אחוזון 50	אחוזון 75	אחוזון 90
צפון	מעורב	104	543	90	416	482	550	610	660
צפון	לא מעורב	718	526	91	391	458	539	600	639
חיפה	מעורב	175	555	100	397	482	576	638	666
חיפה	לא מעורב	480	484	99	353	406	478	567	624
מרכז	מעורב	322	488	99	357	408	482	563	632
מרכז	לא מעורב	514	489	94	360	413	488	565	614
תל אביב	מעורב	105	601	76	479	569	628	652	676

תרשים 12: ממוצע הציון הכולל במגזר הערבי, לפי מחוז גיאוגרפי ולפי סוג יישוב

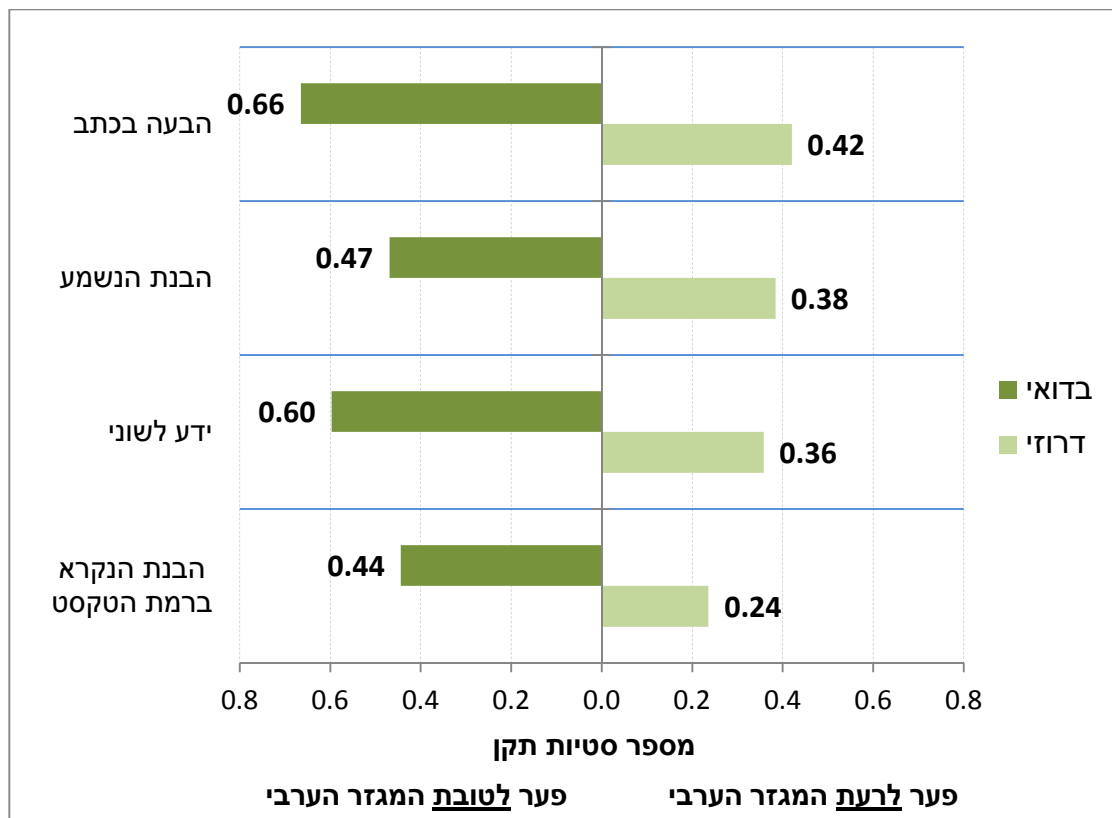

5. הישגים במבחן בעברית, לפי נושאים

כאמור בפרק הרקע, המבחן התמקד בארבעה נושאים עיקריים: הבעה בכתב, הבנת הנשמע, ידע לשוני והבנת הנקרא ברמת הטקסט (לפירוט ראה עמ' 7). לכל נושא חושב ציון ממוצע עבור כלל הנבחנים ועבור כל אחד מהמגזרים דוברי הערבית. בתרשים 13 מוצגים הפערים (במונחי סטיות תקן) בין המגזר הבדואי למגזר הערבי (ירוק כהה) והפערים בין המגזר הדרוזי למגזר הערבי (ירוק בהיר). הפערים הגדולים ביותר נרשמו בהבעה בכתב והקטנים ביותר בהבנת הנקרא: ההישגים בהבעה בכתב של תלמידים במגזר הבדואי נמוכים ב- 0.66 סטיית תקן מההישגים של תלמידים במגזר הערבי, ואילו בהבנת הנקרא ההישגים במגזר הבדואי נמוכים ב-0.44 סטיית תקן מההישגים במגזר הערבי. באופן דומה, ההישגים בהבעה בכתב של תלמידים במגזר הדרוזי גבוה ב- 0.42 סטיית תקן מההישגים של תלמידים במגזר הערבי, ואילו בהבנת הנקרא ההישגים במגזר הדרוזי גבוה ב-0.24 סטיית תקן מההישגים במגזר הערבי.

זאת ועוד, התבוננות בארבעת הנושאים העיקריים במבחן חושפת כי כיוון הפערים בין המגזרים עקבי ונשמר לאורך כל הנושאים. ממצא זה תואם לכיוון הפערים בין המגזרים בציון הכולל של המבחן ומתקף אותו. לשון אחר, הפערים בציון הכולל בין המגזרים באים לידי ביטוי בכל אחד ואחד מהנושאים שנבדקו.

תרשים 13: פערים בהישגים, בחלוקה לנושאים, בין תלמידים מהמגזר הערבי לבין תלמידים מהמגזר הבדואי והדרוזי, במונחי סטיות תקן

6. סיכום הממצאים מפרקי ההישגים

ניתוח תמונת ההישגים במבחן בעברית לתלמידים דוברי ערבית מעלה כי קיים שוני משמעותי בין ההישגים של התלמידים בהתאם להשתייכותם המגדרית, החברתית-כלכלית, המגזרית והמיקום הגיאוגרפי של בית ספרם.

בנות משיגות, בממוצע, 26 נקודות יותר מבנים (כרבע סטיית תקן). הפער לטובת הבנות נשמר גם בחלוקה למגזרים הערבי, הבדואי והדרוזי; בכל המגזרים בנות משיגות בין 25 ל-30 נקודות יותר מבנים.

תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה משיגים, בממוצע, 94 נקודות (כסטיית תקן שלמה) יותר מתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך; תלמידים מרקע חברתי-כלכלי בינוני משיגים, בממוצע, 58 נקודות (כ-0.6 סטיית תקן) יותר מתלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך.

תלמידים ממגזרים שונים משיגים, בממוצע, ציונים שונים; תלמידים מהמגזר הדרוזי משיגים, בממוצע, 100 נקודות יותר מתלמידים מהמגזר הבדואי (כסטיית תקן שלמה); בתוך נמצאים תלמידים מהמגזר הערבי ששיגים, בממוצע, 62 נקודות יותר מתלמידים במגזר הבדואי (כ-0.6 סטיית תקן). זאת ועוד, כיוון הפערים בין המגזרים נשמר לאורך ארבעת הנושאים העיקריים של המבחן – הבנת הנשמע, הבנת הנקרא, ידע לשוני והבעה בכתב.

הפער לטובת תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה נשמר בחלוקה למגזרים; תלמידים מרקע חברתי-כלכלי זהה אך ממגזרים שונים הגיעו להישגים שונים, וכיוון הפערים בין המגזרים נשמר. מכך יוצא כי הממצאים מצביעים על פער משמעותי בין שלושת המגזרים בהישגים בתחום זה, שלא ניתן להסבירו על ידי ההבדלים בהתפלגות הרקע החברתי-כלכלי בינם.

לצד פערים על רקע מגזרי או חברתי-כלכלי נמצאו פערים משמעותיים בהישגי התלמידים על רקע השתייכותם למחוזות גיאוגרפיים שונים; תלמידים ממחוז תל אביב מהמגזר הערבי ותלמידים ממחוז חיפה מהמגזר הדרוזי השיגו, בממוצע, 157 נקודות יותר מתלמידים ממחוז דרום מהמגזר הבדואי (פער של כ-1.5 סטיות תקן).

מהשוואת ממוצע ההישגים במגזר הערבי בין יישובים מעורבים ליישובים לא מעורבים, בארבעת המחוזות הגיאוגרפיים של המגזר הערבי, לא מצטיירת מגמה חד משמעית; תלמידים מיישובים מעורבים משני מחוזות השיגו, בממוצע, ציונים גבוהים מתלמידים מיישובים לא מעורבים. מנגד, במחוז אחר לא נמצא פער בממוצעי ההישגים בין תלמידים מיישובים מעורבים לתלמידים מיישובים לא מעורבים.

7. לימודי השפה העברית - עמדות תלמידים

בסיום המבחן התבקשו התלמידים שהשתתפו במחקר לענות על שאלון עמדות. מטרת השאלון לתלמיד היא לאפיין את עמדות התלמידים כלפי השפה העברית ולתאר את האופן שבו נתפסים לימודי השפה העברית בעיניהם. השאלון כלל 19 היגדים המתקבצים לארבעה מדדים מסכמים בנוגע לשפה העברית: **עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית** (הכרה בחשיבות לימודי העברית והנאה מהם), **מסוגלות עצמית בשפה העברית** (הערכה עצמית של היכולת לקרוא, לשמוע ולשוחח בעברית), **חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר** (מידת השימוש בשפה העברית מחוץ לבית הספר), ו**דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר** (האמצעים שבהם משתמשים המורים ללימוד עברית בבית הספר). פירוט מלא של ההיגדים המרכיבים כל מדד מופיע בנפרד בהמשך הדוח.

עבור היגדים העוסקים בלימוד השפה העברית בבית הספר ובמסוגלות עצמית כלפי השפה העברית נשאלו התלמידים "באיזו מידה אתה מסכים או לא מסכים להיגדים האלה?". עבור היגדים העוסקים בחשיפה לשפה העברית נשאלו התלמידים "באיזו מידה אתה מקיים את הפעילויות הבאות מחוץ לבית הספר?". עבור היגדים העוסקים בחשיפה לדרכי הוראת השפה העברית בבית הספר התבקשו התלמידים להתייחס לתדירות של כל דרך ודרך.

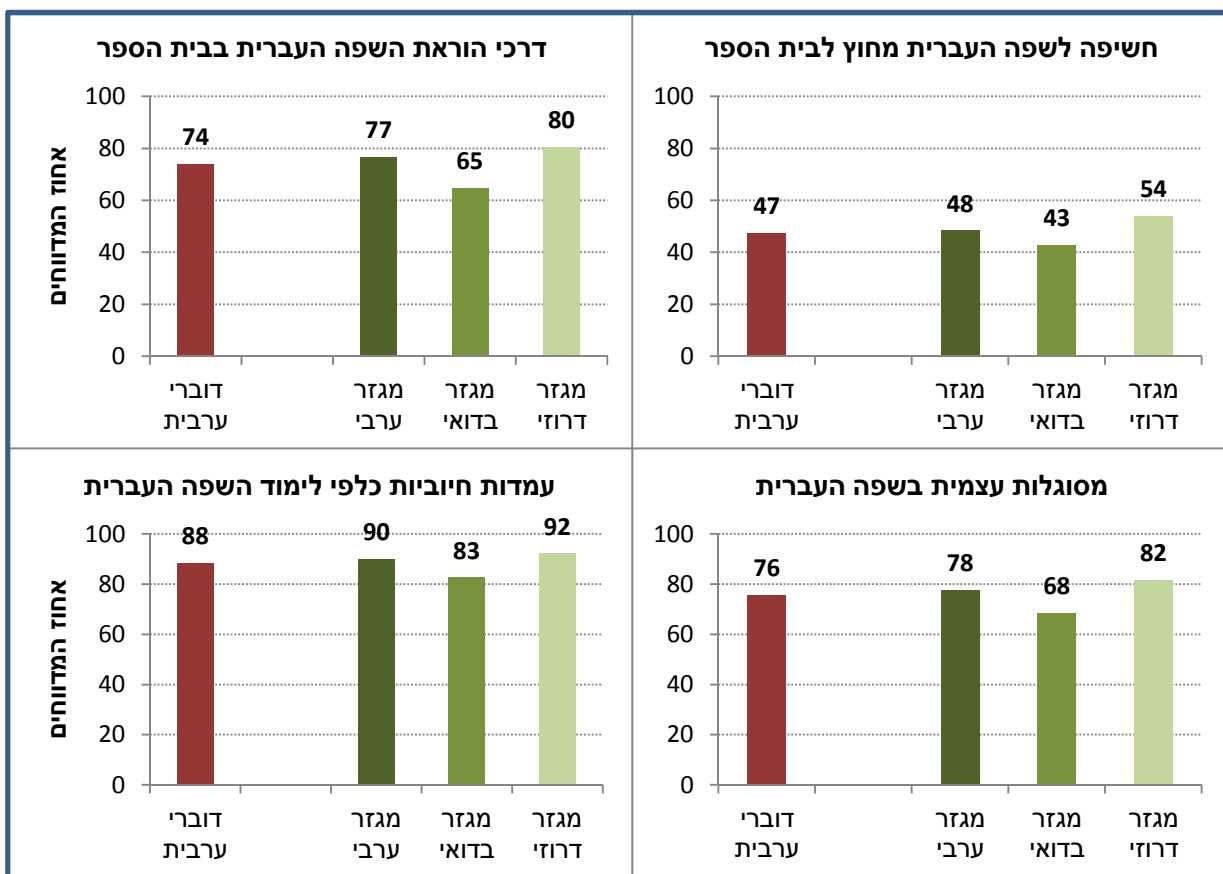
בכל המקרים התלמידים נתבקשו לענות על השאלות בסולם בן חמש דרגות; עבור היגדים העוסקים בלימוד השפה העברית בבית הספר ומסוגלות עצמית כלפי השפה העברית סולם הציונים נע מ-1 מאוד לא מסכים" (1) ועד "מסכים מאוד" (5); עבור היגדים העוסקים בחשיפה לשפה העברית סולם הציונים נע מ-1 "במידה מועטה מאוד או כלל לא" (1) עד "במידה רבה מאוד" (5); עבור היגדים העוסקים בחשיפה לדרכי הוראת השפה סולם הציונים נע מ-1 "אף פעם" (1) עד "תמיד" (5). לצורכי הדיווח על הממצאים, סווגו המשיבים אשר ציינו את אחד משני הערכים הגבוהים ביותר בסולם (4 ו-5) כמדווחים על הפעילות או העמדה המתוארת בהיגד. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המדווחים על כל ההיגדים המרכיבים את המדד.

תרשים 14 מציג את דיווחי התלמידים על המדדים המסכמים בקרב כלל דוברי הערבית ולפי מגזרים. עיון בתרשים 14 מלמד כי התלמידים מדווחים בשיעורים גבוהים על פעילויות ועמדות אשר משפיעות על רכישת השפה העברית; התלמידים מדווחים כי הם בעלי **עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית** (88%), בעלי **מסוגלות עצמית בשפה העברית** (76%) וחשופים למגוון של **דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר** (74%). המדד **חשיפה לשפה העברית** הוא המדד היחיד ששיעור התלמידים המדווחים עליו הוא בינוני (47%).

זאת ועוד, התבוננות במדדים המסכמים בקרב המגזרים השונים חושפת כי כיוון הפערים בין המגזרים עקבי ונשמר לאורך כל המדדים; תלמידים מהמגזר הדרוזי מדווחים בשיעורים גבוהים ביותר על קיומן של הפעילויות ומחזיקים בשיעורים גבוהים בעמדות חיוביות כלפי השפה העברית; מנגד, תלמידים מהמגזר הבדואי מדווחים בשיעורים הנמוכים ביותר על קיומן של פעילויות רלוונטיות ומדווחים בשיעורים הנמוכים ביותר על עמדות חיוביות כלפי השפה העברית; דיווחי התלמידים מהמגזר הערבי נמצאים בתוך, הן בדיווח על פעילויות והן בדיווח על עמדות.

בהקשר זה, ראוי לציין כי כיוון הפערים בין המגזרים העולה מהדיווח העצמי של התלמידים על עמדותיהם ותחושותיהם הסובייקטיביות תואם לכיוון הפערים בין המגזרים בציוני ההישגים כפי שהוצגו בפרק 4 (תרשים 8).

תרשים 14: נתוני המדדים המסכמים בנושאים השונים על פי דיווחי תלמידים, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר

להלן פירוט נתוני כל אחד מהמדדים המסכמים וההיגדים המרכיבים אותו, על פי דיווחי התלמידים.

מדד דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר:

המדד מורכב משמונה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

מדד מסכם: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר

- א. "המורה מדברת אתנו בעברית"
- ב. "המורה מתרגמת לערבית את מה שהיא אומרת בעברית"
- ג. "המורה מעודדת אתנו לדבר עברית בשיעורים"
- ד. "אנחנו מדברים עברית בשיעורים (עונים על שאלות/שואלים שאלות ועוד)"
- ה. "אנחנו שומעים קטעים בעברית בשיעורים (שירים, סיפורים, הוראות, שיחות)"
- ו. "המורה מלמדת אותנו דקדוק של השפה העברית (למשל נטיית הפועל)"
- ז. "אנחנו קוראים באופן עצמאי טקסטים בעברית"
- ח. "המורה נותנת לנו מטלות שבהן אנחנו כותבים קטעים קצרים בעברית"

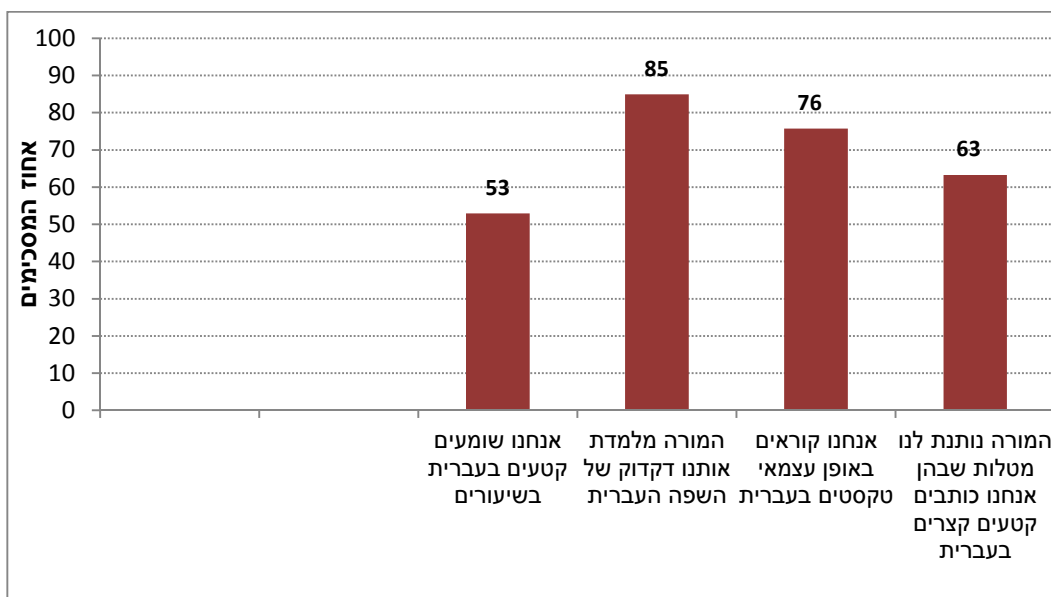
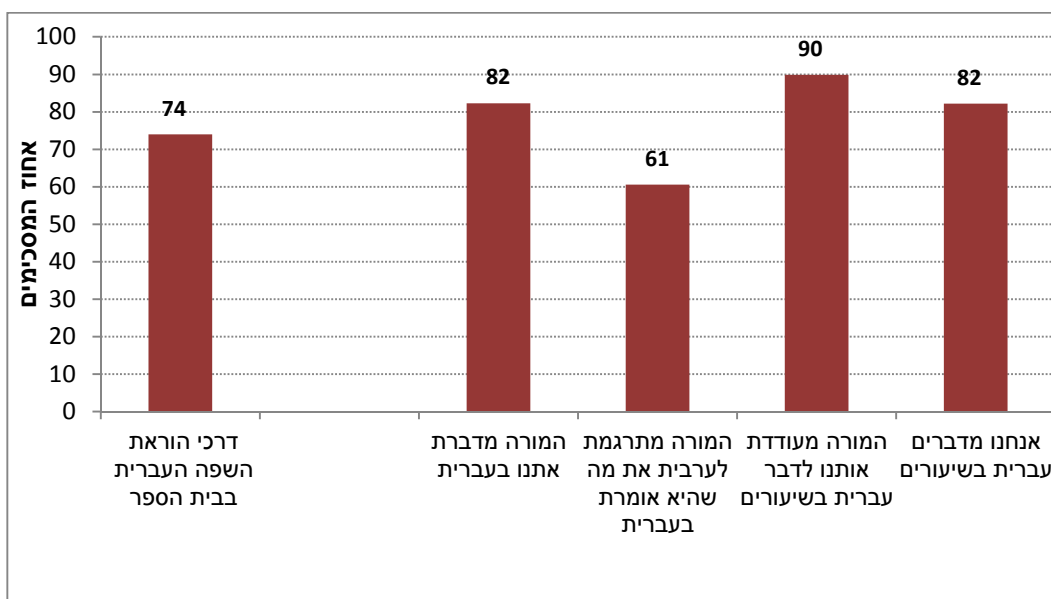
בתרשימים 15-16 מוצגים שיעורי הדיווח על ההיגדים המרכיבים את המדד בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב כל מגזר בנפרד.

כאמור, ערך המדד בקרב כלל דוברי הערבית הוא גבוה (74%). עיון בתרשימים אלו מעלה כי יש שונות בין ההיגדים השונים; מרבית התלמידים מדווחים כי הם נוהגים לדבר עברית בשיעורים (82%), כי המורה מדברת איתם בעברית (82%) וכי המורה מעודדת אותם לדבר עברית בשיעורים (90%). שיעור נמוך יותר מהתלמידים מדווחים כי המורה נוהגת לתרגם לערבית את הנאמר בשיעור (כ-60%). עוד מדווחים התלמידים כי הם לומדים דקדוק של השפה העברית (85%) וכי הם נוהגים לקרוא באופן עצמאי טקסטים (76%). באשר להבעה בכתב, פחות תלמידים מדווחים על עיסוק במטלות כתיבה עצמאית (63%). כמחצית התלמידים מדווחים כי הם שומעים קטעים בעברית בשיעורים (53%).

כיוון הפערים בין המגזרים במדד נשמר בכל שמונת ההיגדים המרכיבים את המדד. ברם, תלמידי המגזר הדרוזי והמגזר הערבי מדווחים בשיעורים ממוצעים ומעלה בכל שמונת ההיגדים, בעוד תלמידי המגזר הבודאי מדווחים בשיעורים נמוכים מהממוצע בהיגדים אלו. בנוגע לתרגום הנאמר בשיעור לערבית, לא נמצא הבדל משמעותי בין המגזרים, ובשלושתם התלמידים מדווחים בשיעור נמוך יחסית על שימוש בפרקטיקה זו.

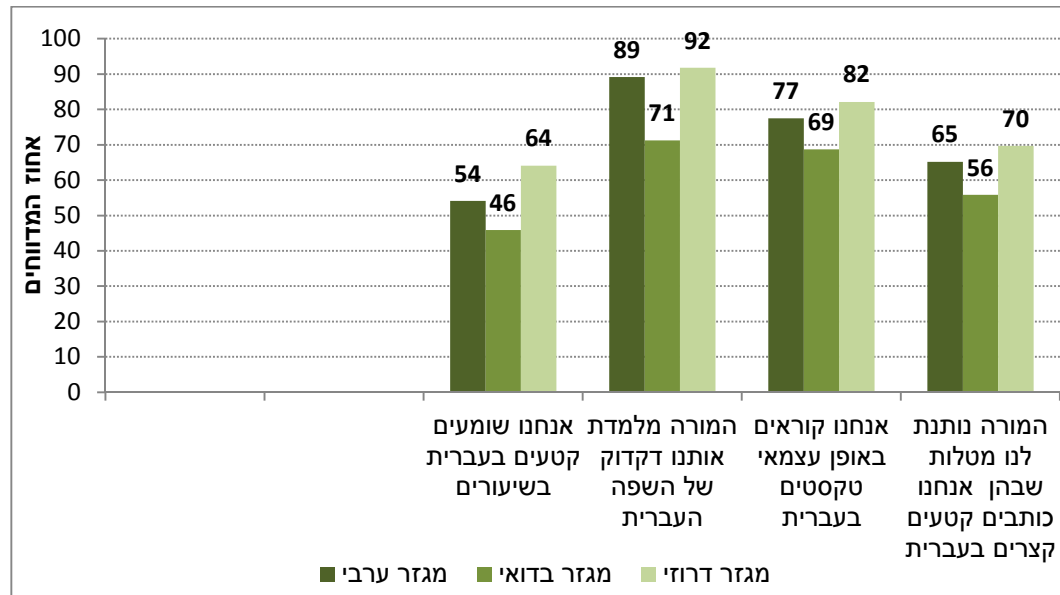
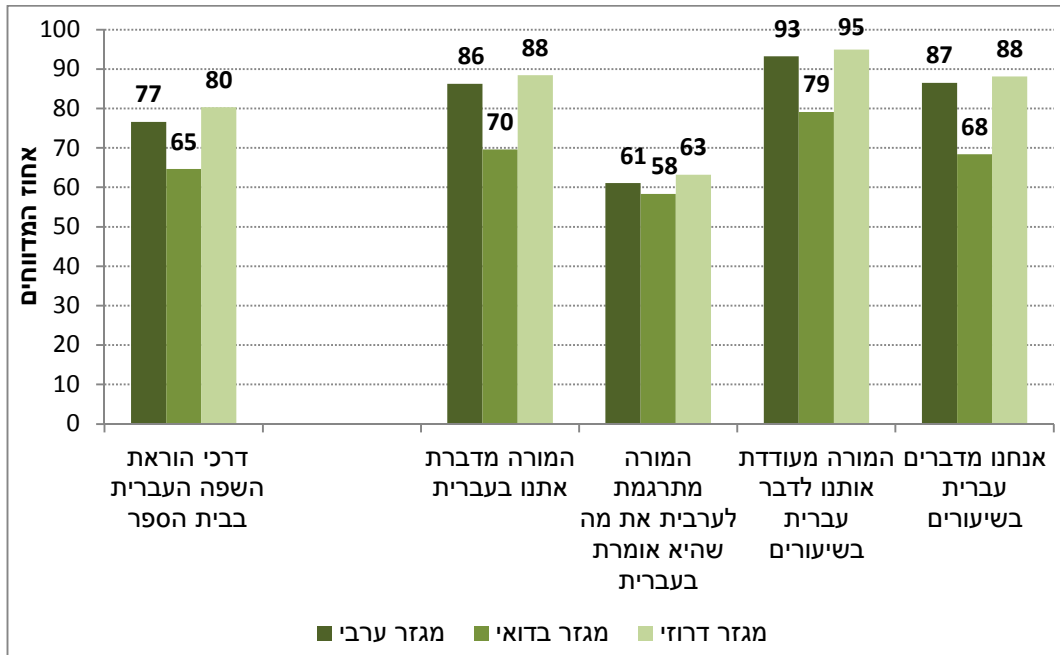
תרשים 15: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים

המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 16: דרכי הוראת השפה העברית בבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים

המרכיבים אותו, לפי מגזר

חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר:

המדד מורכב מחמישה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

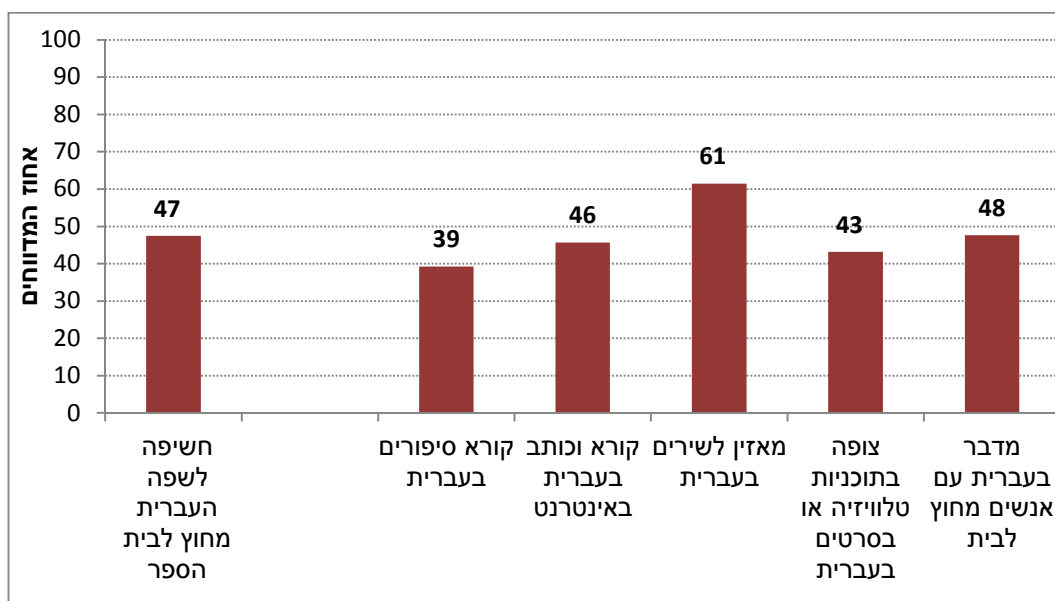
מדד מסכם: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר

- א. "קורא סיפורים בעברית"
- ב. "קורא וכותב בעברית באינטרנט"
- ג. "מאזין לשירים בעברית"
- ד. "צופה בתוכניות טלוויזיה או בסרטים בעברית"
- ה. "מדבר בעברית עם אנשים מחוץ לבית (בקניונים, בפארקים ועוד)"

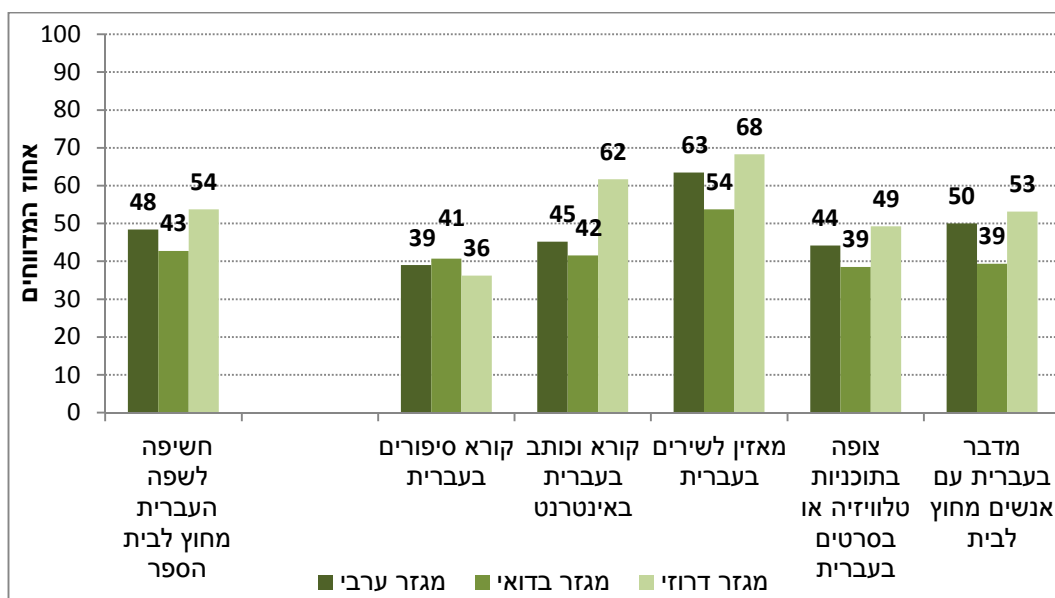
בתרשימים 17-18 מוצג שיעור הדיווח על המדד **חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר** ועל ההיגדים המרכיבים אותו בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. שיעור הדיווח בקרב כלל דוברי הערבית הוא בינוני (47%). התבוננות בתרשימים אלו מעלה כי התלמידים מדווחים על חשיפה בשיעורים שונים להיבטים שונים; החשיפה הרבה ביותר היא לשירים בעברית (61%), חשיפה בינונית היא לדיבור עם אנשים מחוץ לבית (בקניונים, בפארקים ועוד) (48%), לקריאה וכתובה באינטרנט בעברית (46%) ולצפייה בתוכניות טלוויזיה או בסרטים בעברית (43%); החשיפה המועטה ביותר היא לקריאת סיפורים בעברית (39%).

כיוון הפערים בין המגזרים במדד נשמר בארבעה מחמשת ההיגדים המרכיבים את המדד. יוצא דופן הוא ההיגד "קורא סיפורים בעברית" אשר ביחס אליו לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שלושת המגזרים. הפער הבולט ביותר בין תלמידי המגזר הדרוזי לתלמידי המגזר הערבי והבדואי הוא בהיגד "קורא וכותב בעברית באינטרנט" – 62% הסכימו עם ההיגד במגזר הדרוזי לעומת 45% ו-42% במגזרים הערבי והבדואי, בהתאמה.

תרשים 17: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 18: חשיפה לשפה העברית מחוץ לבית הספר - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר

עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית:

המדד מורכב משלושה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

מדד מסכם: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית

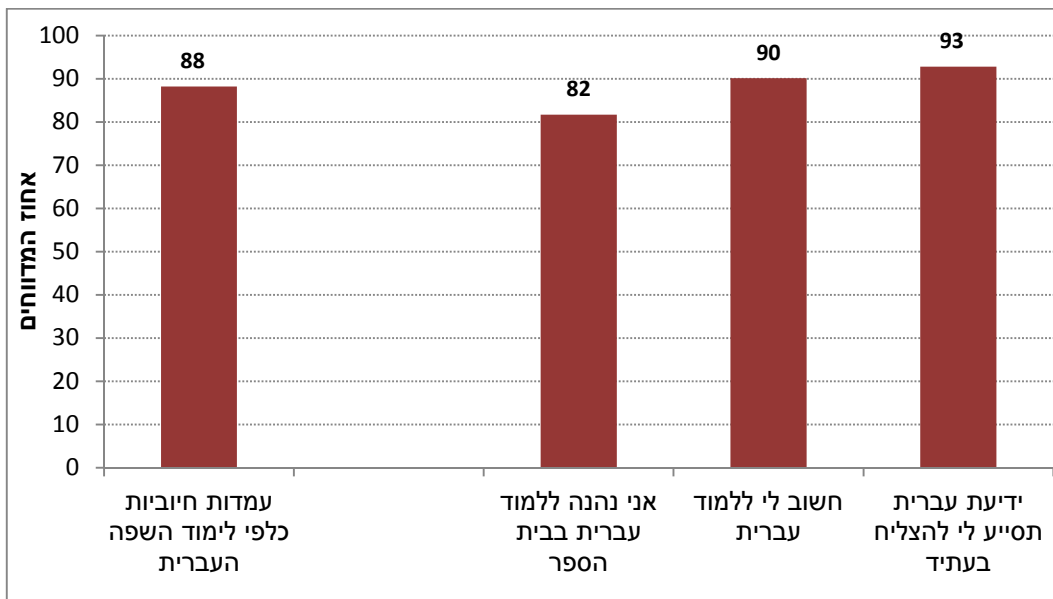
- א. "אני נהנה ללמוד עברית בבית הספר"
- ב. "חשוב לי ללמוד עברית"
- ג. "ידיעת עברית תסייע לי להצליח בעתיד"

בתרשימים 19-20 מוצג שיעור הדיווח על המדד **עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית** ושיעור הדיווח על ההיגדים המרכיבים אותו בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. שיעור הדיווח בקרב כלל דוברי הערבית הוא גבוה מאוד (88%). התבוננות בתרשים מעלה כי אין שונות גדולה בין ההיגדים השונים; התלמידים מדווחים כי הם נהנים ללמוד עברית בבית הספר (82%), כי חשוב להם ללמוד עברית (90%) וכי הם מבינים את חשיבות רכיב ידיעת השפה בהצלחה העתידית שלהם (93%).

באשר לעמדות התלמידים כלפי לימודי העברית, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בשיעורי הדיווח, בין תלמידים במגזר הערבי לבין תלמידים במגזר הדרוזי. מאידך, תלמידים במגזר הבדואי מדווחים בשיעורים נמוכים מעט יותר על הנאה מלימודי העברית ועל תפיסת החשיבות של לימודים אלו (פער של 6% עד 8%).

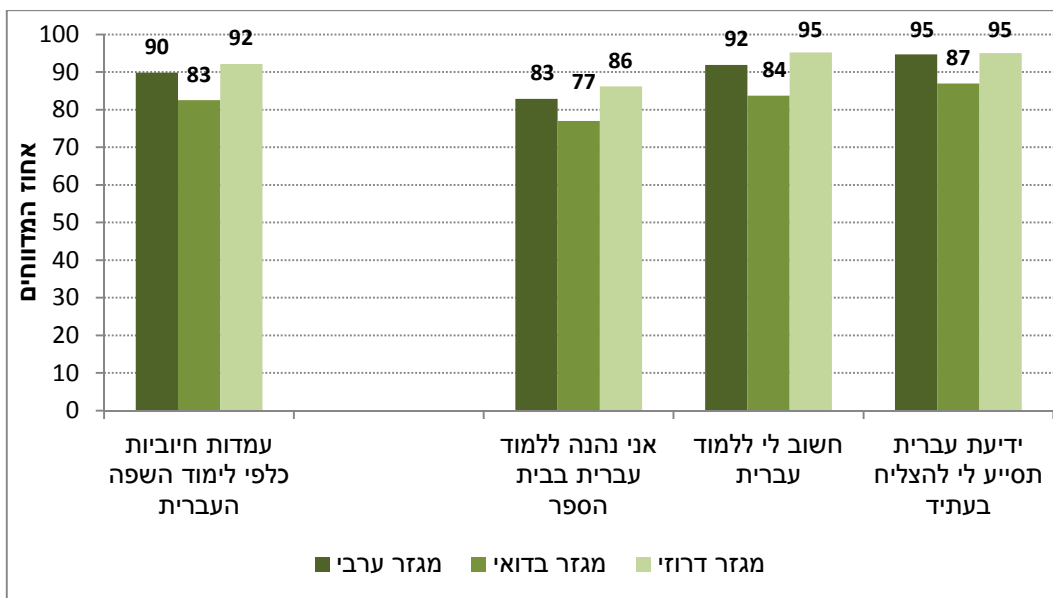
תרשים 19: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים

המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 20: עמדות חיוביות כלפי לימוד השפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים

המרכיבים אותו, לפי מגזר

מסוגלות עצמית בשפה העברית:

המדד מורכב מארבעה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

מדד מסכם: מסוגלות עצמית בשפה העברית

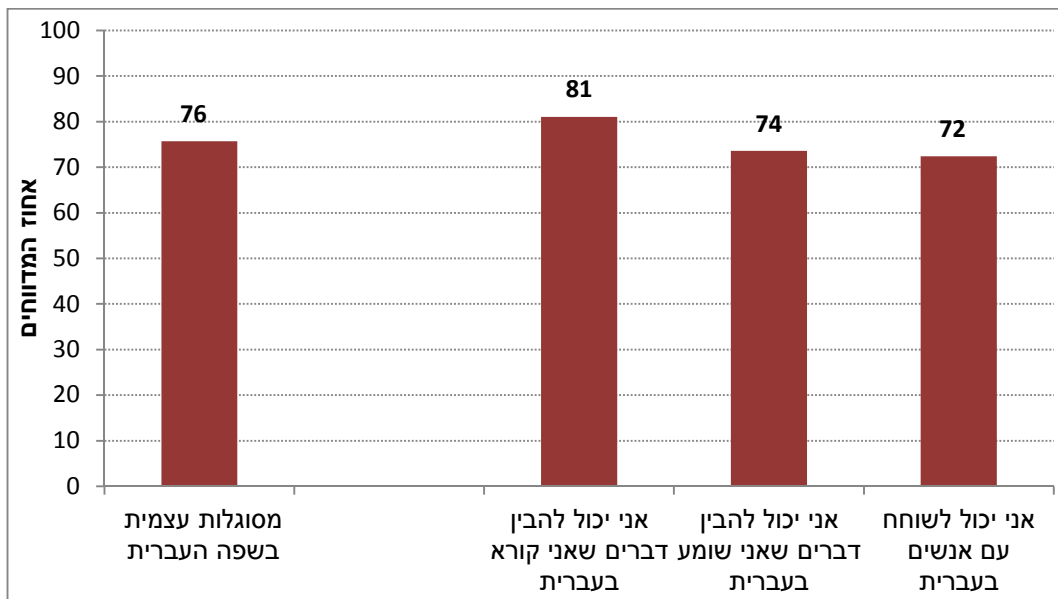
- א. "אני יכול להבין דברים שאני קורא בעברית (שלטים, פרסומות, סיפורים ועוד)"
- ב. "אני יכול להבין דברים שאני שומע בעברית (שיחות בין אנשים, סרטים, תכניות טלוויזיה ועוד)"
- ג. "אני יכול לשוחח עם אנשים בעברית"

בתרשימים 21-22 מוצג שיעור הדיווח על המדד **מסוגלות עצמית בשפה העברית** ושיעור הדיווח על ההיגדים המרכיבים אותו, בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. שיעור הדיווח בקרב כלל דוברי הערבית הוא גבוה יחסית (76%). בדומה למדד עמדות התלמידים כלפי לימודי העברית, גם בנושא תפיסת המסוגלות העצמית שלהם בלימוד השפה אין שונות גדולה בין ההיגדים השונים; תלמידים בכל המגזרים דיווחו על מסוגלות עצמית מעט גבוהה יותר בקריאה מאשר בשמיעה או בשיחה (שהיו בעלי שיעור דיווח דומה). הפער הגדול ביותר בין שתי אופנויות אלו היה בקרב תלמידים במגזר הבדואי (כ-10% והפער הקטן ביותר בקרב תלמידים במגזר הדרוזי (כ-5%).

כיוון הפערים בין המגזרים במדד זה נשמר בכל שלושת ההיגדים המרכיבים את המדד: תלמידי המגזר הדרוזי מדווחים בשיעורים הגבוהים ביותר על היגדי המדד, ותלמידי המגזר הבדואי מדווחים עליהם בשיעורים הנמוכים ביותר.

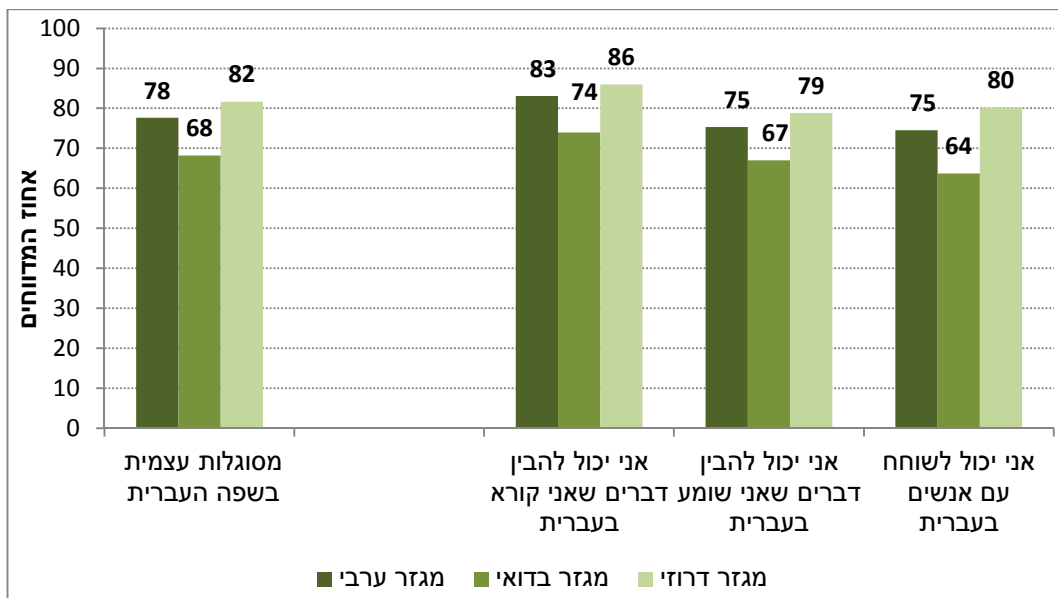
תרשים 21: מסוגלות עצמית בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים

אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 22: מסוגלות עצמית בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים

אותו, לפי מגזר

7.1 סיכום הממצאים מפרק עמדות תלמידים

ניתוח עמדות התלמידים מעלה כי התלמידים מדווחים בשיעורים גבוהים על מדדים מרכזיים המודדים פעילויות ועמדות המשפיעות על רכישה מוצלחת של השפה העברית.

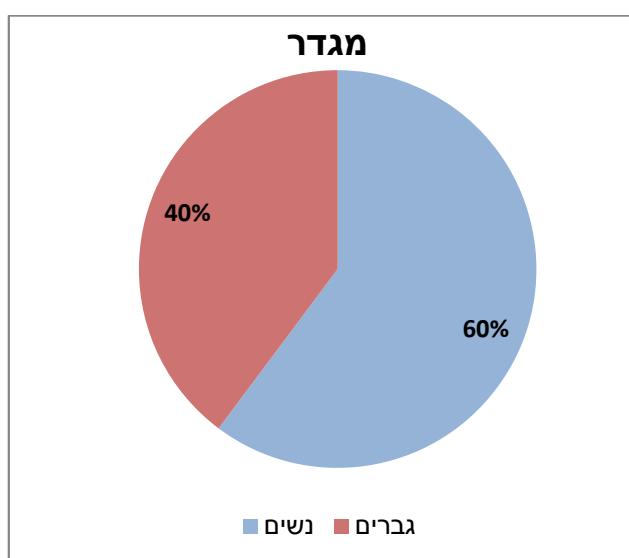
- התלמידים הם בעלי עמדות חיוביות מאוד כלפי לימוד השפה העברית; כמעט כל התלמידים מסכימים כי ידיעת השפה העברית תסייע להם להצליח בעתיד (93%); רוב מוחלט מהתלמידים מדווחים כי חשוב להם ללמוד עברית (90%); ומרבית התלמידים מדווחים כי הם נהנים ללמוד עברית בבית הספר (82%).
- התלמידים מדווחים בשיעורים גבוהים על מסוגלות עצמית (76%) וכך גם על חשיפה לדרכי הוראה מגוונים (74%).
- המדד היחיד שעליו התלמידים מדווחים בשיעורים בינוניים הוא חשיפה לשפה העברית (47%).
- התבוננות בשיעורי הדיווח על המדדים השונים, בקרב המגזרים השונים, חושפת כי כיוון הפער בין המגזרים עקבי ונשמר בכל המדדים; תלמידים מהמגזר הדרוזי מדווחים על הפעילויות או העמדות המתוארות במדדים בשיעורים הגבוהים ביותר. אחריהם נמצאים תלמידים מהמגזר הערבי; תלמידים מהמגזר הבדואי מדווחים על המדדים בשיעורים הנמוכים ביותר.
- כיוון הפערים בין המגזרים העולה מהדיווח העצמי של התלמידים על החשיפה שלהם לשפה העברית, על עמדותיהם ועל תחושותיהם הסובייקטיביות תואם לכיוון הפערים בין המגזרים בציוני ההישגים כפי שהוצגו בפרקים הקודמים.

8. מאפייני מורים

מטרת השאלון למורים הייתה לאפיין את מורי העברית בכיתות ו' במגזר דוברי הערבית על פי פרטי הרקע שלהם, הכשרתם, התפקידים שהם ממלאים בבית הספר, אמצעי הלימוד שבהם הם משתמשים, הנושאים המקצועיים שאליהם הם נחשפים והנושאים שבהם הם מרגישים צורך בחשיפה נוספת. מאפיינים אלו יסייעו בבניית תמונה כוללת של הוראת השפה העברית כשפה שנייה בבתי הספר במגזרים השונים.

בתחילת השאלון נשאלו הנסקרים באשר למינם. עיון בתרשים 23 מלמד כי בקרב כלל דוברי הערבית מרבית המורים הן נשים (60%). עיון בלוח 11 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך כל מגזר שונה מרעותה. במגזר הערבי והדרוזי, מרבית המורים הן נשים (74%-ו-62%, בהתאמה) ואילו במגזר הבדואי מרבית המורים הם גברים (70%).

תרשים 23: התפלגות מורי העברית לפי מגדר

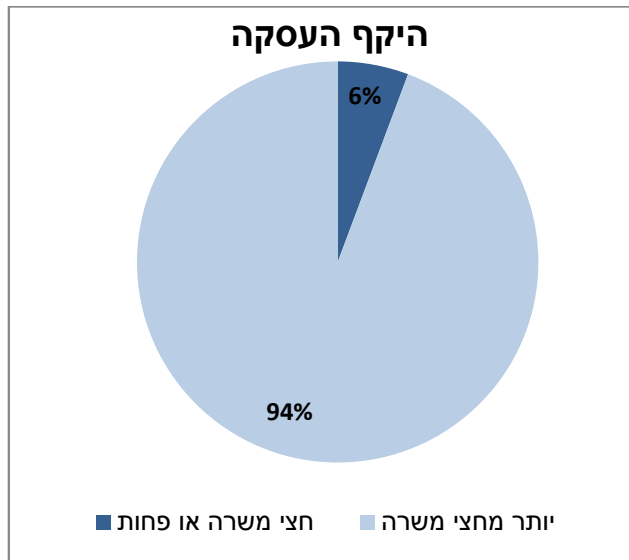

לוח 11: התפלגות מורי העברית לפי מגדר ולפי מגזר

מגדר	מגזר ערבי	מגזר בדואי	מגזר דרוזי	מגדר	כלל דוברי הערבית
נקבה	74%	30%	62%	נקבה	60%
זכר	26%	70%	38%	זכר	40%

כל מורה נשאל "מה היקף העסקתך בבית הספר הנוכחי?". התשובות האפשריות היו "חצי משרה או פחות", ו-"יותר מחצי משרה". עיון בתרשים 24 מלמד כי רוב מוחלט של המורים מדווחים כי הם מועסקים ב"יותר מחצי משרה" (94%). עיון בלוח 12 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך כל מגזר דומה להתפלגות של כלל דוברי הערבית.

תרשים 24: התפלגות מורי העברית לפי היקף העסקה

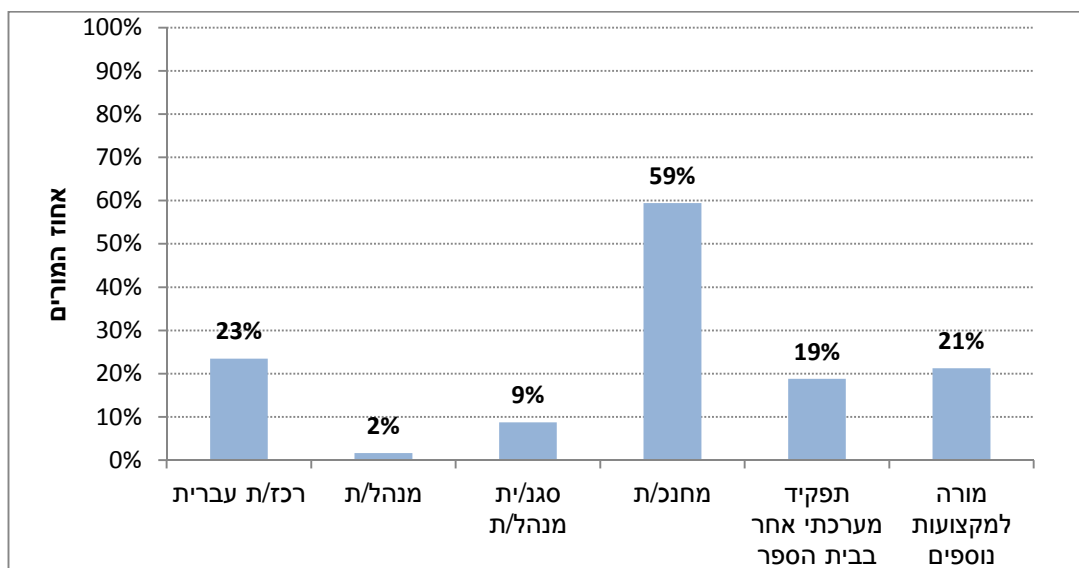
לוח 12: התפלגות מורי העברית לפי היקף העסקה ולפי מגזר

מגזר	מגזר	מגזר	כלל דוברי הערבית	היקף העסקה בבית הספר הנוכחי
מגזר דרוזי	מגזר בדואי	מגזר ערבי		
6%	3%	7%	6%	חצי משרה או פחות
94%	97%	93%	94%	יותר מחצי משרה

בהמשך נשאל כל מורה: "האם במסגרת עבודתך בבית הספר אתה ממלא תפקידים נוספים מלבד הוראת עברית?". המורים יכלו להשיב שהם רכזי מקצוע עברית, מנהלים, סגני מנהל, מחנכים, בעלי תפקיד מערכתי אחר או מורים למקצועות נוספים. כיוון שמורה יכול לציין יותר מתפקיד נוסף אחד, סך האחוזים שיוצגו להלן יכולים להסתכם למעל 100%.

עיון בתרשים 25 מלמד כי רוב המורים לשפה העברית מדווחים שהם מחנכים (59%). תפקידים שכיחים נוספים הם רכזי עברית (23%), מורים למקצועות נוספים (21%) ותפקיד מערכתי אחר (19%). עיון בלוח 13 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך כל מגזר דומה במרבית הקטגוריות להתפלגות של כלל דוברי הערבית.

תרשים 25: התפלגות מורי העברית לפי תפקידים

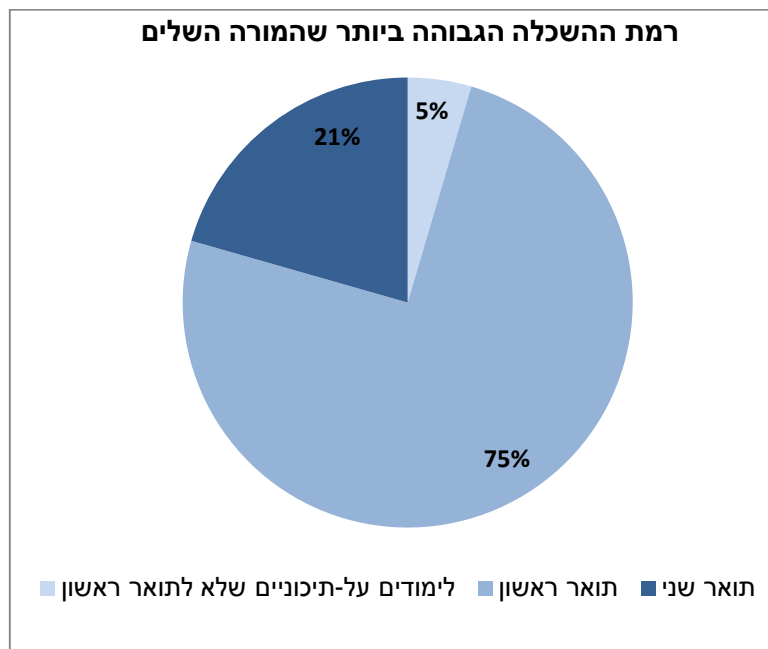
לוח 13: התפלגות מורי העברית לפי תפקידים ולפי מגזר

מגזר דרוזי	מגזר בדואי	מגזר ערבי	כלל דוברי הערבית	תפקידים נוספים שהמורה ממלא מלבד הוראת עברית
35%	18%	23%	23%	רכז/ת עברית
3%	2%	1%	2%	מנהל/ת
5%	6%	11%	9%	סגנית/ת מנהל/ת
57%	57%	61%	59%	מחנכת/ת
25%	13%	20%	19%	בעל/ת תפקיד מערכתי אחר בבית הספר
21%	19%	22%	21%	מורה למקצועות נוספים

במסגרת שאלות הרקע נשאלו המורים "מהי רמת ההשכלה הגבוה ביותר שהשלמת?", ואפשרויות התשובה היו: לימודים תיכוניים שלא לתואר ראשון, תואר ראשון, תואר שני ותואר שלישי.

עיון בתרשים 26 מלמד כי מרבית המורים מדווחים שהם בעלי השכלה אקדמית (96%), מתוכם 75% בעלי תואר ראשון. אחוז המורים שדיווחו שהם בעלי תואר שלישי נמוך מאוד ולכן אינו מוצג. עיון בלוח 14 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך כל מגזר דומה להתפלגות של כלל דוברי הערבית; שיעור נמוך במעט של מורים במגזר הבדואי הם בעלי תואר שני (16%), בהשוואה למגזר הערבי והדרוזי (22% ו-23%, בהתאמה).

תרשים 26: התפלגות מורי העברית לפי השכלה

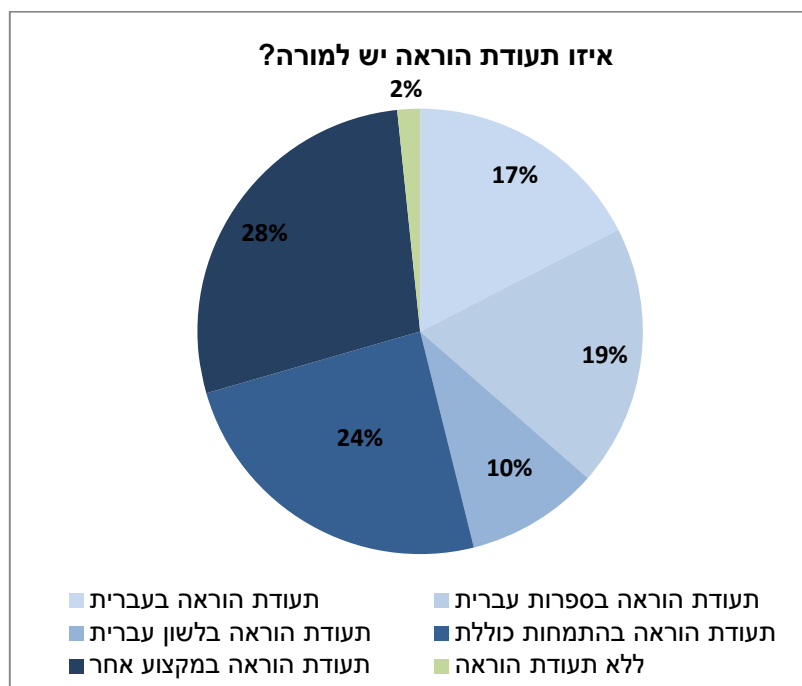
לוח 14: התפלגות מורי העברית לפי השכלה ומגזר

מגזר	מגזר	מגזר	כלל דוברי	רמת ההשכלה הגבוהה ביותר שהמורה השלים
דרוזי	בדואי	ערבי	הערבית	
3%	7%	4%	5%	לימודים על-תיכוניים שלא לתואר ראשון
73%	77%	74%	75%	תואר ראשון
23%	16%	22%	21%	תואר שני

בהמשך השאלון התבקשו המורים לציין האם רכשו תעודת הוראה, ואם כן, באיזה תחום התמחות. המורים יכלו לציין כי יש להם תעודת הוראה בעברית, בלשון עברית, בספרות עברית, בהתמחות כוללת, במקצוע אחר, או שאין להם תעודת הוראה כלל.

עיון בתרשים 27 מלמד כי כמחצית המורים מדווחים שהם בעלי תעודת הוראה בעברית (כולל ספרות עברית ולשון עברית) (46%). המחצית השנייה של המדווחים היא בעלת תעודה במקצוע אחר (28%) או בהתמחות כוללת (24%). עיון בלוח 15 מלמד כי קיימים הבדלים קלים בין המגזרים דוברי הערבית. בפרט, 37% מהמורים לעברית במגזר הדרוזי הם בעלי תעודת הוראה עם התמחות בעברית, לעומת 16% במגזר הערבי ו-12% במגזר הבדואי. לעומת זאת, שיעור גבוה יותר של מורים במגזרים הערבי והבדואי הם בעלי התמחות בספרות עברית או בלשון עברית בהשוואה למגזר הדרוזי (33% ו-29% לעומת 8%, בהתאמה).

תרשים 27: התפלגות מורי העברית לפי סוג תעודת הוראה

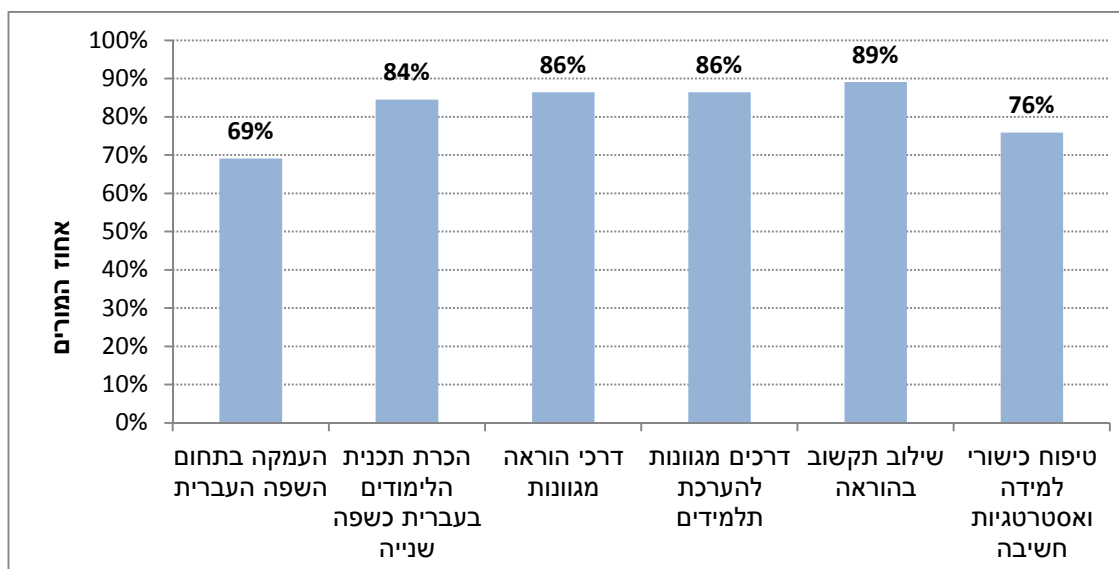
לוח 15: התפלגות מורי העברית לפי סוג תעודת הוראה ומגזר

מגזר דרוזי	מגזר בדואי	מגזר ערבי	כלל דוברי הערבית	סוג תעודת הוראה
37%	12%	16%	17%	בעברית
5%	24%	20%	19%	בספרות עברית
3%	5%	13%	10%	בלשון עברית
30%	25%	23%	24%	בהתמחות כוללת
25%	32%	26%	28%	במקצוע אחר
0%	2%	2%	2%	ללא תעודת הוראה

בהקשר של הפיתוח המקצועי של המורים, נשאל כל משתתף: "האם נחשפת לכל אחד מהנושאים שלהלן בשנתיים האחרונות (בהשתלמויות, בישיבות צוות, במשוב על הוראתך וכד')", והאם יש לך צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושאים אלו?". אלה הנושאים שעליהם נשאלו המורים: העמקה בתחום השפה העברית, הכרת תכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה, דרכי הוראה מגוונות, דרכים מגוונות להערכת תלמידים, שילוב תקשוב בהוראה וטיפול כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה (למשל: ללמוד כיצד ללמוד, חשיבה ביקורתית). עבור כל נושא המורים השיבו בנפרד אם הם נחשפו לנושא בשנתיים האחרונות, והאם יש להם צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושא זה. אפשרויות התשובה בשני המקרים היו "כן", "לא" ו"לא יודע".

עיון בתרשים 28 מלמד כי המורים מדווחים על שיעורי חשיפה גבוהים לנושאים המקצועיים השונים; המורים מדווחים כי הם נחשפו להעמקה בתחום השפה העברית (69%), להכרת התכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה (84%), לדרכי הוראה מגוונות (86%), לדרכים מגוונות להערכת תלמידים (86%), לשילוב תקשוב בהוראה (89%) ולטיפוח כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה (76%). עיון בלוח 16 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך המגזרים דומה להתפלגות כלל דוברי ערבית.

תרשים 28: שיעורי המורים המדווחים על חשיפה לנושאים המקצועיים השונים בשנתיים האחרונות, כלל דוברי הערבית

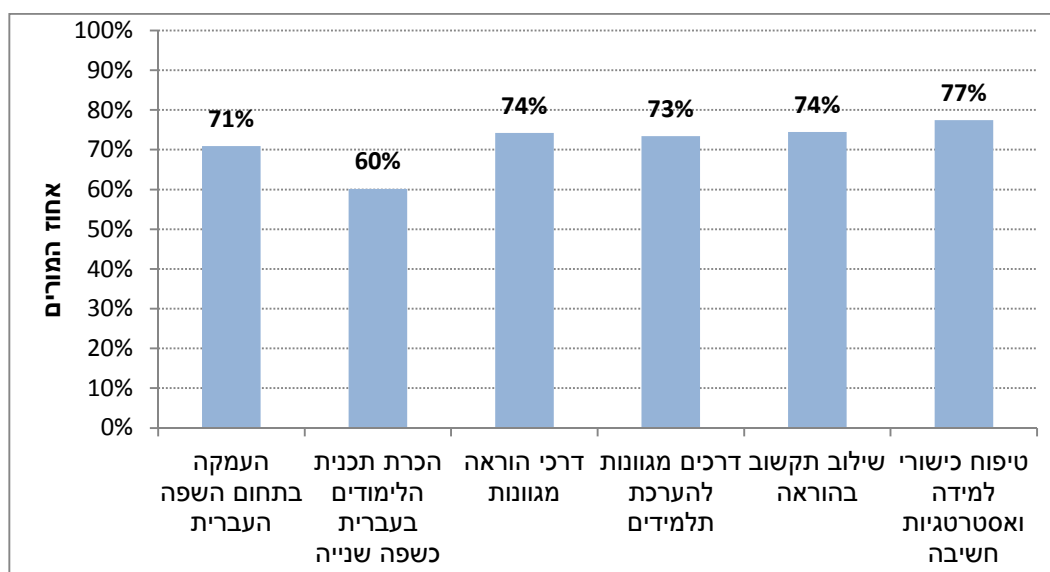

לוח 16: שיעורי המורים המדווחים על חשיפה לנושאים המקצועיים השונים בשנתיים האחרונות, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר

נושא	כלל דוברי הערבית	מגזר ערבי	מגזר בדואי	מגזר דרוזי
העמקה בתחום השפה העברית	69%	67%	72%	71%
הכרת תכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה	84%	85%	87%	75%
דרכי הוראה מגוונות	86%	87%	81%	92%
דרכים מגוונות להערכת תלמידים	86%	88%	81%	87%
שילוב תקשוב בהוראה	89%	91%	84%	91%
טיפוח כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה	76%	73%	79%	81%

עיון בתרשים 29 מלמד כי המורים מדווחים בשיעורים גבוהים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף בתחומים המקצועיים השונים: העמקה בתחום השפה העברית (71%), הכרת התכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה (60%), דרכי הוראה מגוונות (74%), דרכים מגוונות להערכת תלמידים (73%), שילוב תקשוב בהוראה (74%) וטיפול כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה (77%). עיון בלוח 17 מלמד כי התמונה המצטיירת בתוך המגזרים דומה להתפלגות כלל דוברי ערבית.

תרשים 29: שיעורי המורים המדווחים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושאים המקצועיים השונים, כלל דוברי הערבית

לוח 17: שיעורי המורים המדווחים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף בנושאים המקצועיים השונים, כלל דוברי הערבית ולפי מגזר

נושא	כלל דוברי הערבית	מגזר ערבי	מגזר בדואי	מגזר דרוזי
העמקה בתחום השפה העברית	71%	69%	73%	73%
הכרת תכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה	60%	58%	60%	72%
דרכי הוראה מגוונות	74%	74%	71%	84%
דרכים מגוונות להערכת תלמידים	73%	70%	79%	76%
שילוב תקשוב בהוראה	74%	76%	71%	75%
טיפול כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה	77%	77%	78%	79%

8.1 סיכום הממצאים מפרק מאפייני מורים

ניתוח מאפייני המורים מאפשר לבנות תמונה כוללת על המורים המלמדים עברית בבתי הספר דוברי הערבית, בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים השונים.

- **יותר נשים**; בקרב כלל דוברי ערבית מרבית המורים הם נשים (60%); במגזר הערבי נשים מהוות כשלושה רבעים מהמורים (74%); במגזר הדרוזי נשים מהוות קצת פחות משני שלישי מהמורים (62%); בשונה מהמגזרים לעיל, במגזר הבדואי מרבית המורים הם גברים (70%).
- **מועסקים ביותר מחצי משרה**; בקרב כלל דוברי ערבית מרבית המורים מועסקים ביותר מחצי משרה; בקרב המגזרים הנתונים דומים.
- **תפקידם הנוסף של המורים הוא מחנכים**; רוב המורים מדווחים כי הם מחנכים (59%); תפקידים שכיחים נוספים הם רכז/ת עברית (23%) ומורה למקצועות נוספים (21%); התמונה המגזרית דומה במרבית הקטגוריות לתמונה של כלל דוברי ערבית.
- **בעלי השכלה אקדמית**; מרבית המורים הם בעלי השכלה אקדמית (96%); רק כחמישית הם בעלי תואר מתקדם (שני או שלישי). בקרב המגזרים הנתונים דומים.
- **כמחצית מהמורים בעלי תעודת הוראה בעברית**; כמחצית מהמורים מדווחים כי הם בעלי תעודת הוראה בעברית (46%); המחצית השנייה של המדווחים היא בעלת תעודה במקצוע אחר או בהתמחות כוללת (52%); בקרב המגזרים התפלגויות דומות.
- **המורים מדווחים על שיעורי חשיפה גבוהים לנושאים המקצועיים השונים**; המורים מדווחים בשנתיים האחרונות כי הם נחשפו להעמקה בתחום השפה העברית (69%), להכרת התכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה (84%), לדרכי הוראה מגוונות (86%), לדרכים מגוונות להערכת תלמידים (86%), לשילוב תקשוב בהוראה (89%) ולטיפול כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה (76%). התמונה המצטיירת בתוך המגזרים דומה להתפלגות כלל דוברי ערבית.
- **המורים מדווחים בשיעורים גבוהים על צורך בפיתוח מקצועי בנושאים המקצועיים השונים**; במקביל לשיעורי הדיווח הגבוהים על חשיפה לנושאים השונים, המורים גם מדווחים בשיעורים גבוהים על צורך בפיתוח מקצועי נוסף: בתחום השפה העברית (71%), בהכרת התכנית הלימודים בעברית כשפה שנייה (60%), בדרכי הוראה מגוונות (74%), בדרכים מגוונות להערכת תלמידים (73%), בשילוב תקשוב בהוראה (74%) בטיפול כישורי למידה ואסטרטגיות חשיבה (77%). התמונה המצטיירת בתוך המגזרים דומה להתפלגות כלל דוברי ערבית.

9. הוראת השפה העברית - עמדות מורים

השאלון למורה נועד, בין השאר, לאפיין את דרכי ההוראה של המורים לעברית ולזהות את הצרכים והקשיים שלהם במקצוע. השאלון כלל 16 היגדים המתקבצים לארבעה מדדים מסכמים בנוגע להוראת השפה העברית: **שימוש באמצעי הוראה טכנולוגיים** (מצגות מחשב וגלישה באינטרנט); **שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות**; **טיפוח מיומנויות בשפה העברית** (האופנויות השונות של השפה); **וטיפוח קהילת מורים לומדת בית-ספרית** (פעילויות שונות במסגרת ישיבות צוות המורים). פירוט מלא של ההיגדים מופיע עם תיאור הממצאים עבור כל מדד.

עבור היגדים העוסקים בשימושים טכנולוגיים ולא טכנולוגיים נשאלו המורים "באיזו מידה אתה משתמש בכל אחד מן האמצעים שלהלן בשיעורי העברית שלך?". עבור היגדים העוסקים בטיפוח מיומנויות נשאלו המורים "באיזו מידה עבדת עם התלמידים בשיעורי העברית בחודש האחרון על טיפוח מיומנויות בתחומים שונים?". עבור היגדים העוסקים בפעילויות שונות במסגרת ישיבות צוות המורים נשאלו המורים "באיזו מידה היגד זה מתקיים במסגרת צוות המורים לעברית בבית ספרך".

בכל המקרים המורים נתבקשו לענות על השאלות בסולם בן חמש דרגות, הנע מ- "במידה מועטה מאוד או כלל לא" (1) עד "במידה רבה מאוד" (5). לצורכי הדיווח על הממצאים, סווגו המשיבים אשר ציינו את אחד משני הערכים הגבוהים ביותר בסולם (4 ו-5) כמדווחים על הפעילות המתוארת בהיגד. רמת הדיווח על המדד המסכם חושבה כממוצע אחוז המדווחים על כל ההיגדים המרכיבים את המדד.

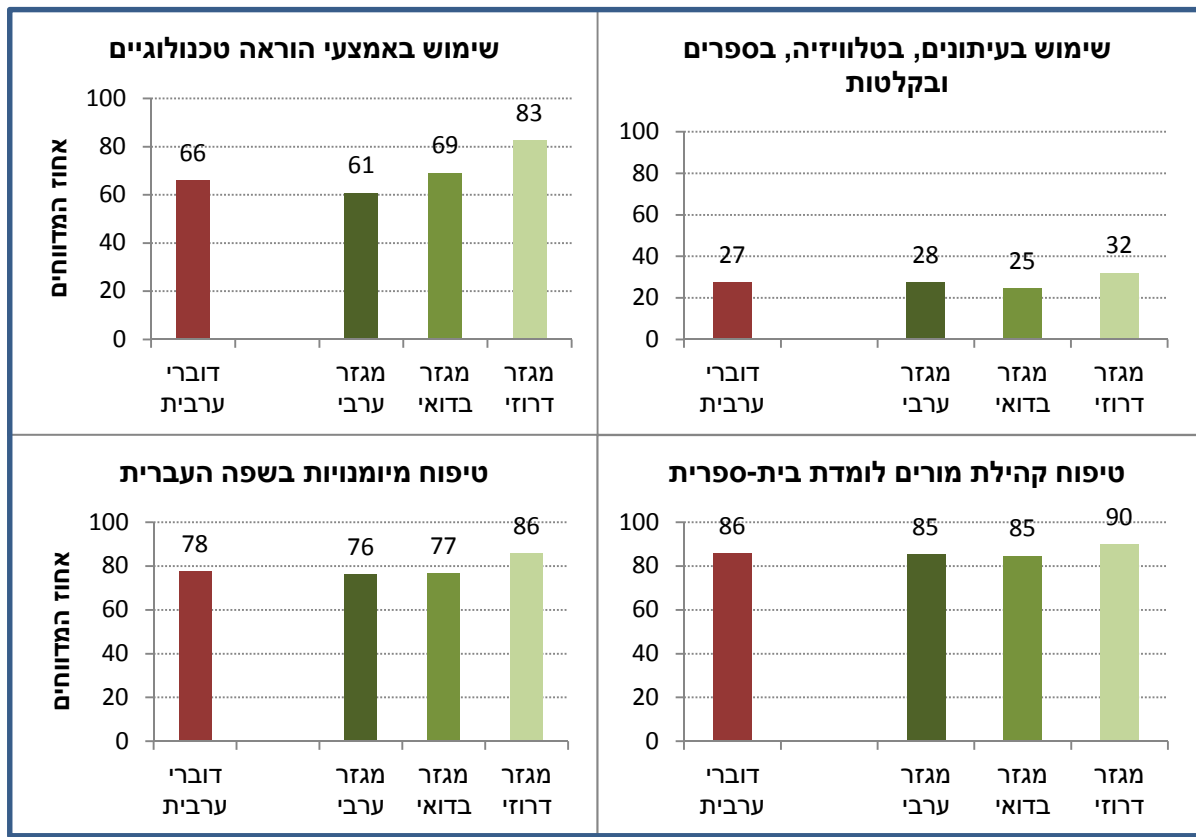
עיון בתרשים 30 מלמד כי המורים מדווחים בשיעורים גבוהים על פעילויות המשפיעות על רכישה מוצלחת של השפה העברית; המורים מדווחים בשיעורים גבוהים כי הם לוקחים חלק בקהילת למידה מקצועית בבית ספרם (86%), כי הם עובדים עם התלמידים על טיפוח המיומנויות השונות הקשורות לשפה העברית (78%) וכי הם משתמשים באמצעי הוראה טכנולוגיים (66%). המדד היחיד שעליו המורים מדווחים בשיעורים נמוכים הוא שימוש באמצעי הוראה לא טכנולוגיים – עיתונים, טלוויזיה, ספרים וקלטות (27%).

זאת ועוד, התבוננות בשיעורי ההסכמה במדדים השונים, בקרב המגזרים השונים, חושפת כי כיוון הפערים בדיווחי המורים דומה במובן מסוים ושונה במובן אחר מכיוון הפערים בדיווחי התלמידים ובהישגים כפי שהוצגו בפרקים לעיל; בדומה לדיווחי התלמידים, מורים מהמגזר הדרוזי מדווחים על המדדים בשיעורים הגבוהים ביותר; בשונה מהתלמידים, מורים מהמגזר הבדואי והערבי מדווחים על המדדים בשיעורים דומים, ובכמה מדדים אף כמעט זהים.

בהקשר זה ראוי לציין כי דיווחי המורים מהמגזר הבדואי שונים מהמיקום הבין-מגזרי של הישגי התלמידים. אמנם מורים מהמגזר הבדואי מדווחים על הפעילויות השונות בשיעורים גבוהים ודומים מאוד לשיעורי המורים מהמגזר הערבי, אך הישגי התלמידים במגזר הבדואי נמוכים יותר.

תרשים 30: נתוני המדדים המסכמים בנושאים השונים על פי דיווחי מורים, כל דוברי

הערבית ולפי מגזר

שימוש באמצעי הוראה טכנולוגיים בשיעורי העברית:

המדד מורכב משני היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

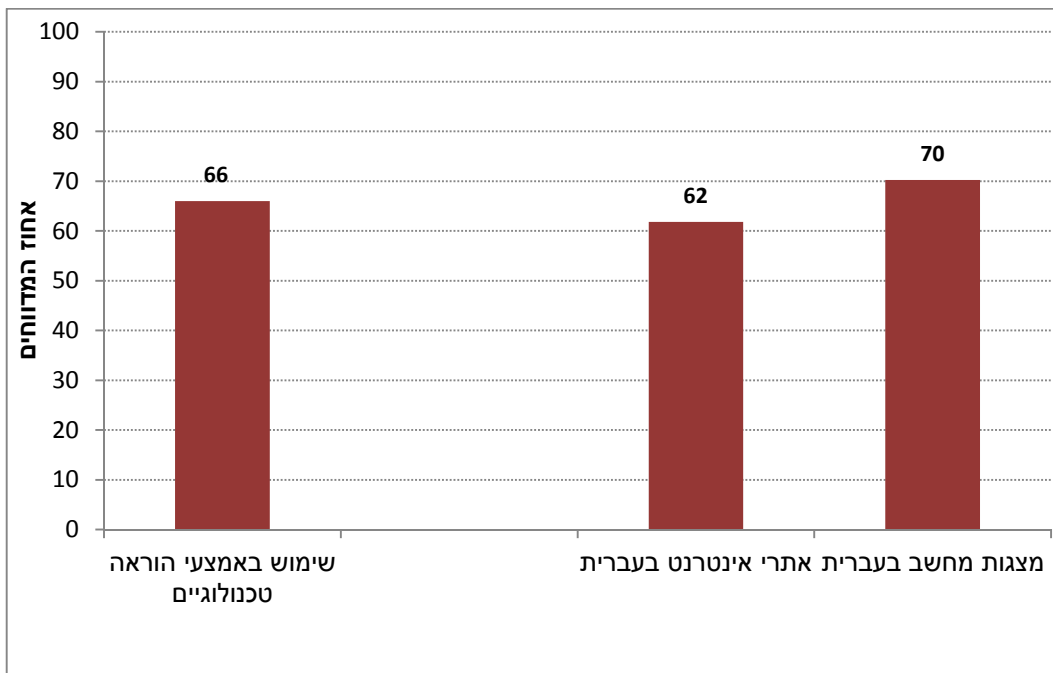
מדד מסכם: שימוש באמצעי הוראה טכנולוגיים

א. "אתרי אינטרנט בעברית"

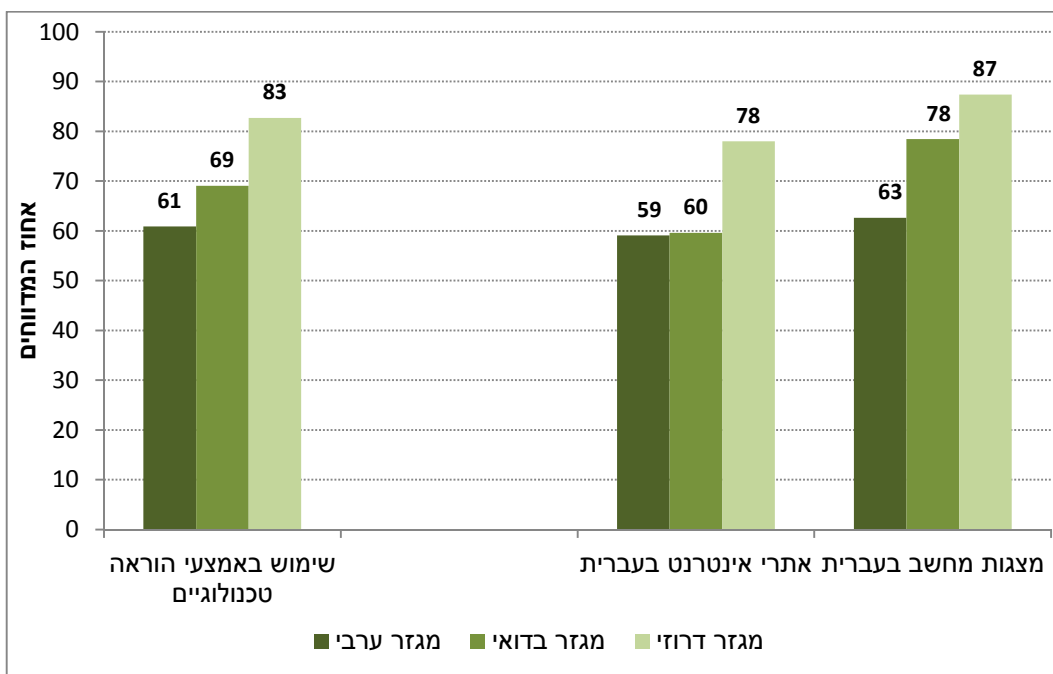
ב. "מצגות מחשב בעברית"

בתרשימים 31-32 מוצג שיעור המדווחים על המדד **שימוש באמצעים טכנולוגיים בשיעורי העברית** בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. שיעור הדיווח בקרב כלל דוברי הערבית הוא בינוני-גבוה (66%). שיעור המדווחים על שימוש במצגות מחשב בעברית גבוה משיעור המדווחים על שימוש באתרי אינטרנט בעברית (70% לעומת 62% בהתאמה). בין המגזרים קיימים הבדלים בשיעורי המדווחים על המדד המסכם – שיעור המדווחים הגבוה ביותר הוא במגזר הדרוזי והנמוך ביותר במגזר הערבי. דפוס דומה נראה בשיעורי הדיווח על שני ההיגדים המרכיבים את המדד, אם כי שיעור המדווחים על שימוש באתרי אינטרנט בעברית דומה בקרב המורים במגזר הערבי והבדואי.

תרשים 31: שימוש באמצעים טכנולוגיים בשיעורי עברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 32: שימוש באמצעים טכנולוגיים בשיעורי העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר

שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות בשיעורי העברית:

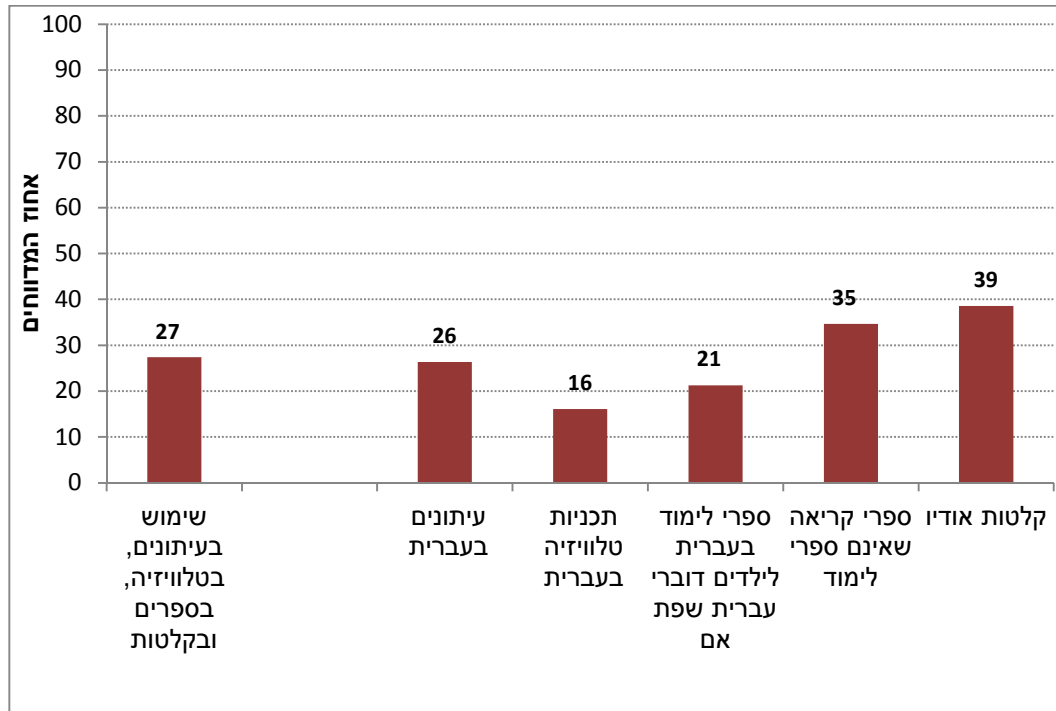
המדד מורכב מחמישה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

מדד מסכם: שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות

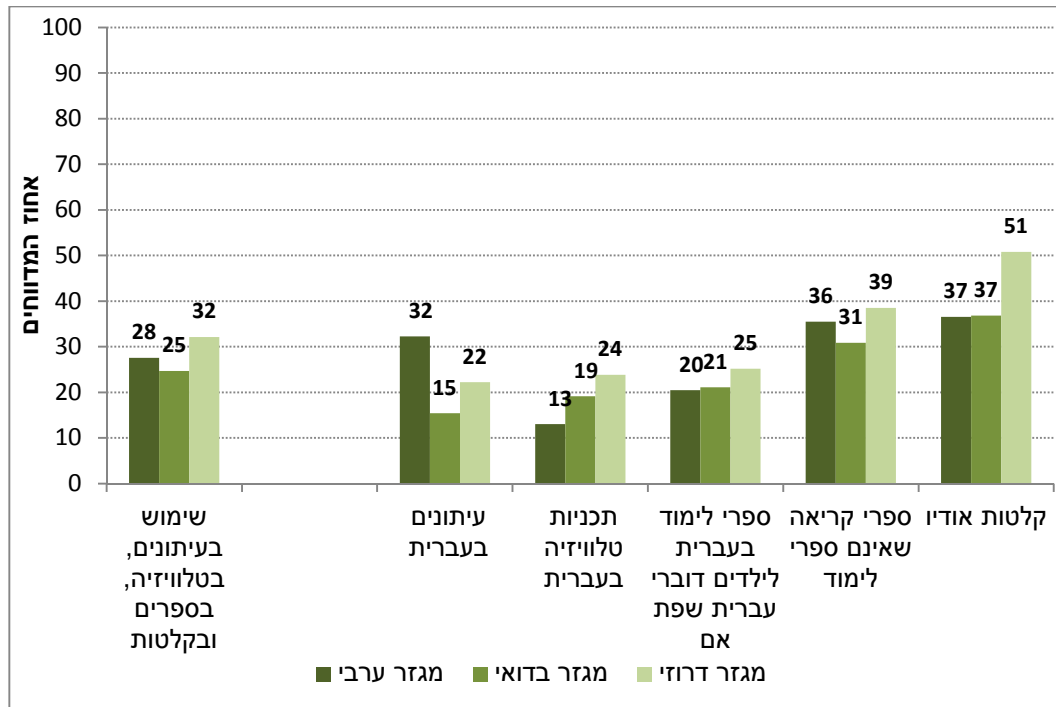
- א. "עיתונים בעברית"
- ב. "תכניות טלוויזיה בעברית"
- ג. "ספרי לימוד בעברית לילדים דוברי עברית שפת אם"
- ד. "ספרי קריאה שאינם ספרי לימוד"
- ה. "קלטות אודיו"

בתרשימים 33-34 מוצג שיעור הדיווח על המדד שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות בשיעורי העברית ושיעורי הדיווח על ההיגדים המרכיבים אותו בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. ככלל, שיעור הדיווח על שימוש באמצעים לא טכנולוגיים בקרב כלל דוברי הערבית הוא נמוך (27% בממוצע). מורים מדווחים על שימוש בקלטות אודיו וספרי קריאה שאינם ספרי לימוד (39% ו-35%, בהתאמה) בשיעור גבוה מדיווחיהם על השימוש בשאר האמצעים – ספרי לימוד בעברית לדוברי עברית שפת-אם, תכניות טלוויזיה בעברית ועיתונים בעברית (21%, 16% ו-26%, בהתאמה). שיעורי המדווחים על המדד המסכם דומים בקרב שלושת המגזרים, ועומדים על 25% במגזר הבדואי, 28% במגזר הערבי ו-32% במגזר הדרוזי. שיעורי הדיווח על ההיגדים המרכיבים את המדד המסכם דומים, אולם קיים דיווח גבוה יחסית של מורים מהמגזר הדרוזי על שימוש בקלטות אודיו, בעוד מורים מהמגזר הערבי מדווחים על שימוש גבוה יחסית למגזרים אחרים בעיתונים בעברית.

תרשים 33: שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 34: שימוש בעיתונים, בטלוויזיה, בספרים ובקלטות - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר

טיפוח מיומנויות בשפה העברית:

המדד מורכב מחמישה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

מדד מסכם: טיפוח מיומנויות בשפה העברית

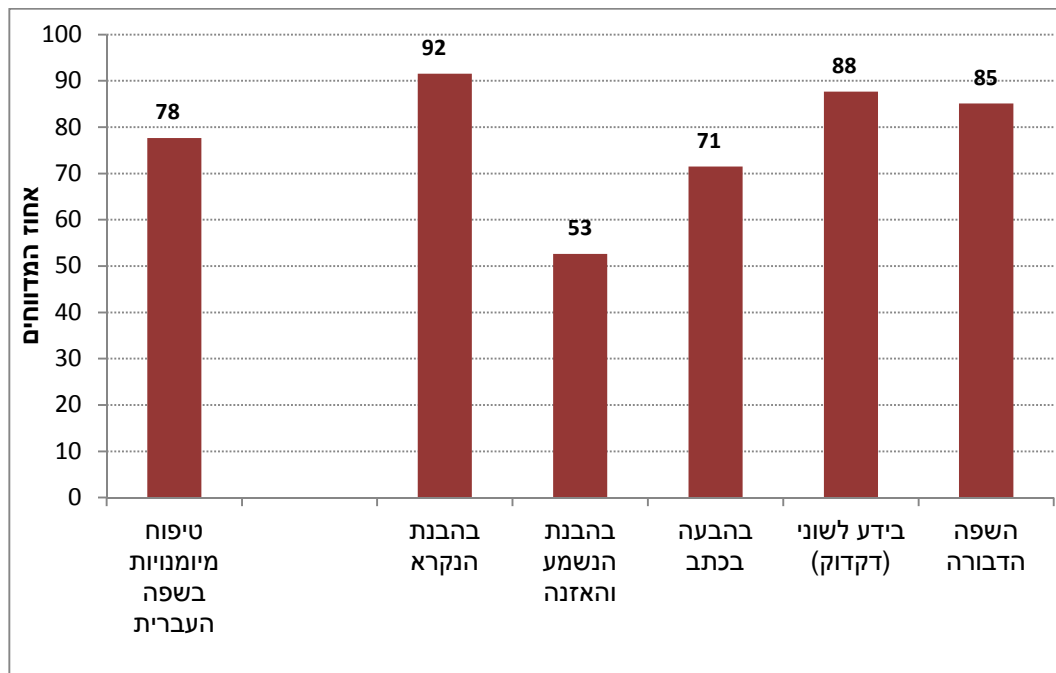
- א. "בהבנת הנקרא"
- ב. "בהבנת הנשמע והאזנה"
- ג. "בהבעה בכתב"
- ד. "בידע לשוני (דקדוק)"
- ה. "השפה הדבורה"

בתרשימים 35-36 מוצג שיעור הדיווח על המדד **טיפוח מיומנויות בשפה העברית** ושיעורי הדיווח על ההיגדים המרכיבים אותו בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. שיעור הדיווח בקרב כלל דוברי הערבית הוא גבוה (78%). שיעורי המורים המדווחים על טיפוח מיומנויות של הבנת הנקרא, ידע לשוני ושפה דבורה (92%, 88% ו-85%, בהתאמה) גבוהים משיעורי המדווחים על מיומנויות של הבעה בכתב (71%) והבנת הנשמע והאזנה (53%).

שיעור המדווחים הגבוה ביותר על המדד המסכם נרשם במגזר הדרוזי, בעוד שיעורי הדיווח במגזר הערבי והבדואי דומים זה לזה ונמוכים יותר. על פי רוב, דפוס זה נשמר בשיעורי הדיווח על המיומנויות השונות. שיעור המורים מהמגזר הדרוזי המדווחים על טיפוח מיומנות ההבעה בכתב גבוה הרבה יותר מזה של מורים במגזר הערבי והבדואי (87% בהשוואה לכ-70%, בהתאמה).

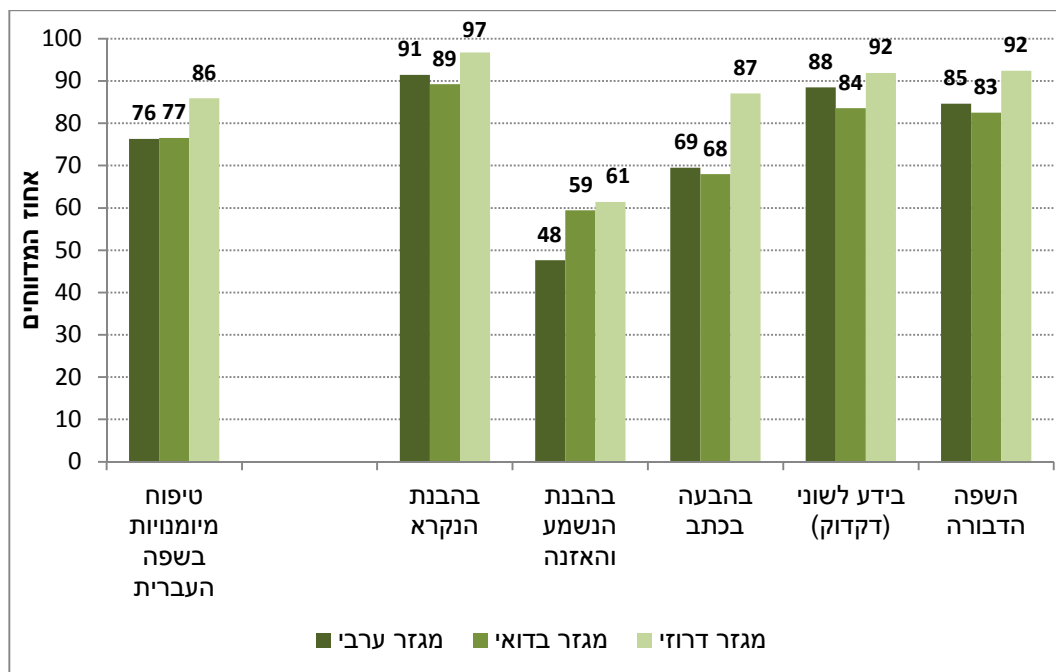
תרשים 35: טיפוח מיומנויות בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים

אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 36: מדד מסכם: טיפוח מיומנויות בשפה העברית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים אותו, לפי מגזר

המרכיבים אותו, לפי מגזר

קהילת מורים לומדת בית-ספרית:

המדד מורכב מארבעה היגדים בנושא זה. להלן פירוט ההיגדים כפי שהם מוצגים בשאלון:

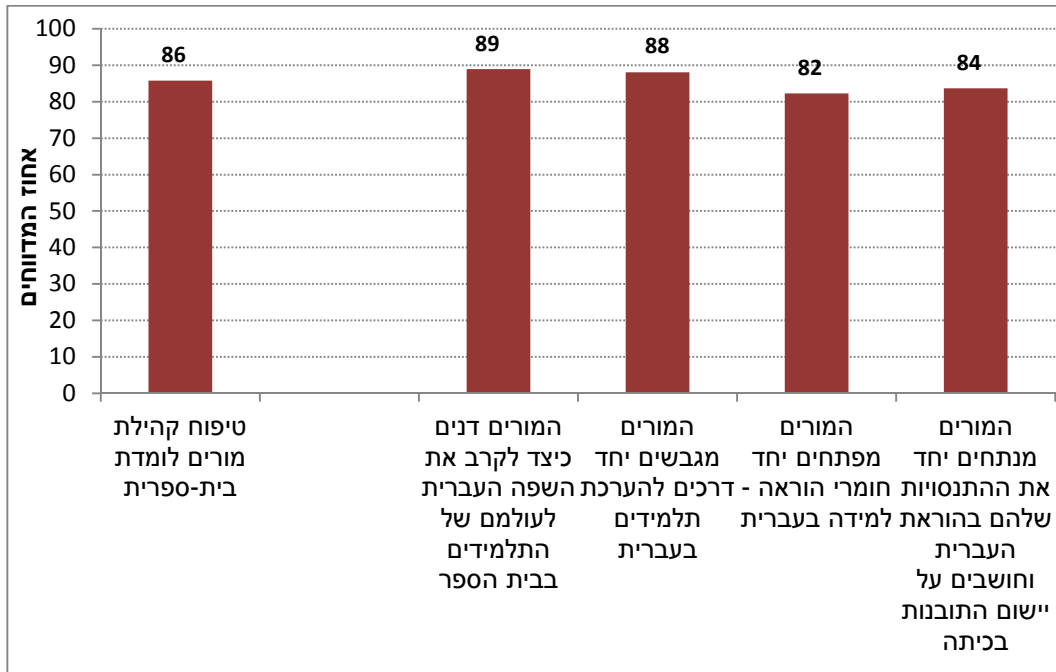
מדד מסכם: קהילת מורים לומדת בית ספרית

- א. "המורים דנים כיצד לקרב את השפה העברית לעולמם של התלמידים בבית הספר"
- ב. "המורים מגבשים יחד דרכים להערכת תלמידים בעברית"
- ג. "המורים מפתחים יחד חומרי הוראה - למידה בעברית"
- ד. "המורים מנתחים יחד את ההתנסויות שלהם בהוראת העברית וחושבים על יישום התובנות בכיתה"

רוב מוחלט של המורים דיווח כי בבית הספר שבו הם מלמדים קיים צוות מורים (יש יותר ממורה אחד); בתרשימים 37-38 מוצג שיעור הדיווח על המדד קהילת למידה מקצועית בית ספרית (קלמב"ס) ושיעורי הדיווח על ההיגדים המרכיבים אותו בקרב כלל דוברי הערבית ובקרב המגזרים. עיון בתרשימים אלו מעלה כי המורים מדווחים בשיעורים גבוהים על צוות מורים המשמש כ"קהילת למידה מקצועית בית ספרית"; המורים מעידים על עצמם שהם משתתפים בדיונים על אודות קירוב השפה העברית לעולמם של התלמידים בבית הספר (89%), מגבשים יחד דרכים להערכת תלמידים בעברית (88%), מפתחים יחד חומרי הוראה-למידה בעברית (82%) ומנתחים יחד את ההתנסויות שלהם בהוראת העברית וחושבים על יישום התובנות בכיתה (84%). לא נרשמו הבדלים של ממש בין שלושת המגזרים בהיבט זה.

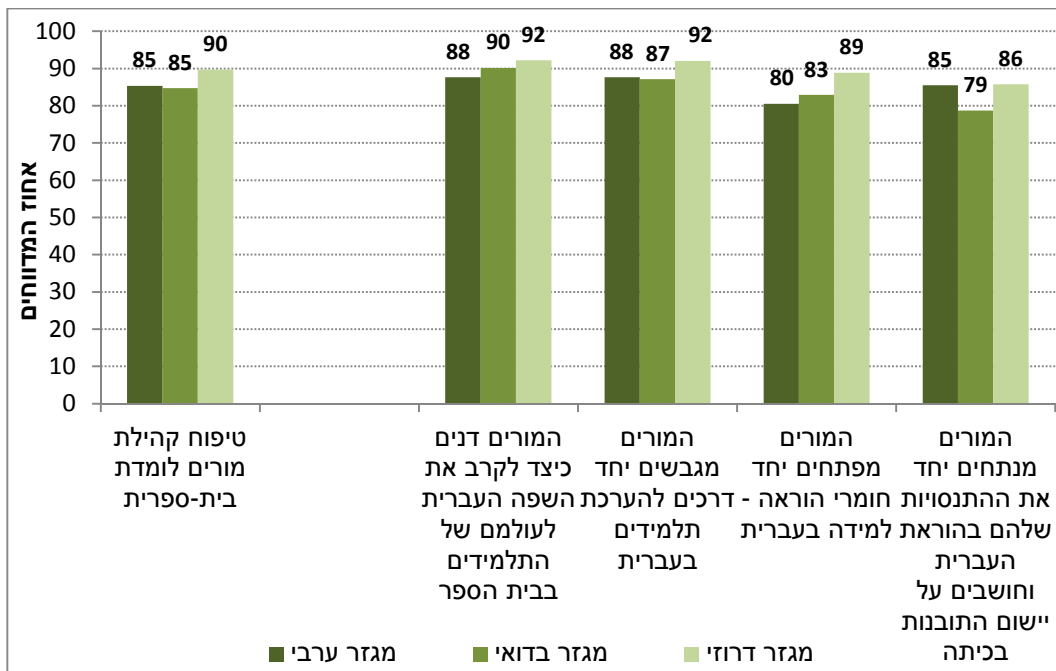
תרשים 37: קהילת מורים לומדת בית ספרית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים

אותו, כלל דוברי הערבית

תרשים 38: קהילת מורים לומדת בית ספרית - נתוני המדד המסכם וההיגדים המרכיבים

אותו, לפי מגזר

9.1 סיכום הממצאים מפרק עמדות מורים

ניתוח עמדות המורים מעלה כי המורים מדווחים בשיעורים גבוהים על פעילויות ופרקטיקות שונות אשר תורמות לרכישה מוצלחת של השפה העברית.

- רוב המורים לעברית מדווחים על קיומה של קהילת מורים לומדת בית ספרית (86%); המורים מעידים על עצמם שהם משתתפים בדיונים על אודות קירוב השפה העברית לעולמם של התלמידים בבית הספר (89%), מגבשים יחד דרכים להערכת תלמידים בעברית (88%), מפתחים יחד חומרי הוראה-למידה בעברית (82%) ומנתחים יחד את ההתנסויות שלהם בהוראת העברית וחושבים על יישום התובנות בכיתה (84%).
- המורים מדווחים בשיעורים גבוהים כי הם מטפחים מיומנויות בשפה העברית (78%). זאת ועוד; שיעורי המורים המדווחים על טיפוח מיומנויות של הבנת הנקרא, ידע לשוני ושפה דבורה (92%, 88% ו-85%, בהתאמה) גבוהים משיעורי המדווחים על מיומנויות של הבעה בכתב (71%) והבנת הנשמע והאזנה (53%).
- בהיגדים הקשורים לאמצעי ההוראה נמצא כי המורים מדווחים בשיעורים בינוניים על שימוש באמצעי הוראה טכנולוגיים (מצגות מחשב ואתרי אינטרנט בעברית); מנגד, המורים דיווחו על שימוש בעיתונים, טלוויזיה, ספרים וקלטות בשיעור נמוך (27%).
- זאת ועוד, התבוננות בשיעורי ההסכמה במדדים השונים, בקרב המגזרים השונים, חושפת כי כיוון הפערים בדיווחי המורים דומה במובן מסוים ושונה במובן אחר מכיוון הפערים בדיווחי התלמידים ובהישגים שהוצגו בפרקים לעיל; בדומה לדיווחי התלמידים, מורים מהמגזר הדרוזי מדווחים על המדדים בשיעורים הגבוהים ביותר; בשונה מהתלמידים, מורים מהמגזר הבדואי והערבי מדווחים על המדדים בשיעורים דומים, ובכמה מדדים אף כמעט זהים.